

Odnos slovenske javnosti in interesnih skupin do risa in upravljanja z njim

Akcija D.4 projekta Reševanje risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem

Avtorji: Bernarda Bele, Tomaž Skrbinšek, Meta Mavec, Aleksandra Majić
Skrbinšek

Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, januar 2022

Vsebina

Povzetek	4
Summary	5
Uvod	6
Metode	7
Opis območja	7
Vprašalnik	7
Ciljne skupine in vzorčenje	8
Zbiranje podatkov	9
Rezultati	9
Vzorec	9
Socio-demografski podatki vzorca	10
Stališča do risa	10
Strah pred risom	11
Sprejemanje risa v lokalnem okolju	13
Prepričanja in mnenja o upravljanju populacije risa	14
Število in stanje populacije	14
Dodatna naselitev	18
Škode	18
Zaščitni ukrepi	19
Lovstvo in prepričanja o vplivu risa na plenske vrste	20
Ris kot vrednota	21
Poznavanje risa	24
Zaključek	25
Priloga 1 - Komentarji anketirancev	26
Priloga 2 – Vprašalnik	37
Viri	49

Kazalo slik

<u>Slika 1: Prikaz sprednje in zadnje strani zahvalne kartice, ki smo jo anketirancem poslali teden dni po pošiljanju ankete.</u>	9
<u>Slika 2: Kakšno je vaše stališče do risa?</u>	10
<u>Slika 3: Risa je v Sloveniji potrebno ohraniti za prihodnje generacije.</u>	11
<u>Slika 4: Risa v Sloveniji ni potrebno ohraniti, ker živi drugod po Evropi.</u>	11
<u>Slika 5: Na območjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi risa na človeka pogosti.</u>	12
<u>Slika 6: V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal/a hoditi.</u>	13
<u>Slika 7: Ris ne sodi v Slovenijo in ga je potrebno iztrebiti.</u>	13
<u>Slika 8: Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.</u>	14
<u>Slika 9: Nezakonito ubijanje (krivolov) risov je upravičen.</u>	14
<u>Slika 10: Populacija risa v Sloveniji je v dobrem stanju.</u>	15
<u>Slika 11: Populacije risa v Sloveniji je pred izumrtjem.</u>	15
<u>Slika 12: V Sloveniji bi morali povečati število risov.</u>	16
<u>Slika 13: Zaenkrat je v Sloveniji premalo risov, da bi jih lovili.</u>	16
<u>Slika 14: Potrebno bi bilo določiti redne kvote za odstrel risa v Sloveniji.</u>	16
<u>Slika 15: Parjenje v sorodstvu je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.</u>	17
<u>Slika 16: Pomanjkanje hrane je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.</u>	17
<u>Slika 17: Prekomeren lov je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.</u>	17
<u>Slika 18: Nezakonito ubijanje (krivolov) je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.</u>	18
<u>Slika 19: Podpiram doselitev novih risov v Slovenijo za rešitev populacije.</u>	18
<u>Slika 20: Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na domačih živalih.</u>	19
<u>Slika 21: Na območjih, kjer je ris prisoten blizu pašnikov, so domače živali njegov glavni vir hrane.</u>	19
<u>Slika 22: Pastirski psi so učinkoviti način za zaščito pašnih živali pred risom.</u>	20
<u>Slika 23: Električne ograje so učinkovit način za zaščito pašnih živali pred risom.</u>	20
<u>Slika 24: Odvzem risa je učinkovit način za preprečevanje škod v kmetijstvu.</u>	20
<u>Slika 25: Ris ima pomembno vlogo pri uravnavanju števila srnjadi.</u>	21
<u>Slika 26: Zaradi prisotnosti risa imajo lovci manj priložnosti za lov parkljaste divjadi (srnjadi in jelenjadi).</u>	21
<u>Slika 27: Kakšen se vam zdi ris? Grd/Lep.</u>	22
<u>Slika 28: Kakšen se vam zdi ris? Nezanimiv/Zanimiv.</u>	22
<u>Slika 29: Kakšen se vam zdi ris? Škodljiv/Koristen.</u>	22
<u>Slika 30: Kakšen se vam zdi ris? Nevaren/Nenevaren.</u>	23
<u>Slika 31: Ris predstavlja simbol neokrnjene narave.</u>	23
<u>Slika 32: Prisotnost risa v Sloveniji pozitivno vpliva na turizem.</u>	24

Povzetek

Obstoj velikih zveri je odvisen od uspešnega sobivanja s človekom. Na ohranjanje velikih zveri vpliva tudi to, kako jih sprejemajo posamezne deležniške skupine. Do sedaj v evropskem prostoru ni bilo narejenih veliko raziskav o odnosu različnih deležniških skupin do risa. V ta namen smo v začetku projekta LIFE Lynx izvedli javnomnenjsko raziskavo med naključno izbranimi prebivalci Slovenije iz naselij do 10000 prebivalcev, pri čemer smo vključili tudi deležniški skupini lovcev in rejcev. Raziskava je vključevala dinarsko in alpsko območje. V letu 2021 smo to raziskavo ponovili, rezultate le te pa predstavljamo v tem poročilu.

Glede na rezultate raziskave lahko na splošno rečemo, da je odnos vseh anketiranih deležniških skupin do risa pozitiven. Pri vprašanju o stališču do risa so anketiranci vseh treh deležniških skupin pokazali, da so risu naklonjeni. Delež naklonjenih je bil višji v dinarskem območju kot v alpskem, je pa v obeh območjih v letu 2021 višji kot je bil v letu 2019. Močno podporo risu lahko razberemo tudi iz mnenja o trditvi: »Risa je v Sloveniji potrebno ohraniti za prihodnje generacije«, saj se je s tem strinjalo 92,2% anketirancev splošne javnosti, 85,9% anketiranih lovcev in 68,6% anketiranih rejcev. Pri trditvi »V Sloveniji bi morali povečati število risov« je podpora najbolj izrazita med anketiranci splošne javnosti s 76,7%, s povečanjem pa se strinja tudi 59,6% anketiranih lovcev in 42% anketiranih rejcev. Tako v Dinaridih (64,9%) kot v Alpah (63,6%) so se anketiranci strinjali s povečanjem števila risov. S trditvijo »Podpiram doselitev novih risov v Slovenijo za rešitev populacije.« se strinjajo tako anketiranci splošne javnosti (87,9%) kot anketirani lovci (77,7%) in rejci (55,7%). Delež lovcev, ki podpirajo doselitev, se je v letu 2021 glede na leto 2019 zmanjšal, vendar smo v letih 2019 in 2021 dosegli precej različno število lovcev. Po drugi strani pa sta se zelo povečala tako delež splošne javnosti, kot delež rejcev, ki doselitev podpirajo. Podpora doselitvi risa je močnejša v Dinaridih (81,1%) kot v Alpah (74%), se je pa v vsakem od območij zvišala za skoraj 20% glede na leto 2019. Pri splošni javnosti so do risa zelo pozitivno naravnani, pri marsikateri trditvi tudi bolj kot v letu 2019. Pozitiven odnos do risa se kaže tudi pri anketiranih lovcih, opazimo pa, da se je podpora risu malce zmanjšala glede na leto 2019, vendar pa je bilo število lovcev, ki je sodelovalo v tokratni raziskavi, skoraj štirikrat večje od števila lovcev, ki so sodelovali v prejšnji raziskavi (2019), torej lahko sklepamo, da so rezultati tokratne javnomnenjske raziskave glede odnosa lovcev bolj reprezentativni kot leta 2019. Kljub temu, da so rejci deležniška skupina, ki risu izraža najmanj naklonjena stališča, je njihov odnos do vrste v splošnem še vedno pozitiven. Glede na leto 2019 se v letu 2021 kaže celo izboljšanje njihovega odnosa.

Glede na rezultate predlagamo, da se vse deležniške skupine tudi naprej vključuje v projektne aktivnosti in monitoring risa in tako med njimi širi znanje ter informacije o vrsti in njenem ohranjanju.

Summary

The existence of large carnivores depends on successful coexistence with humans. Large carnivore conservation is also influenced by how they are perceived by particular stakeholder groups. To date, there has been little research in Europe on the attitudes of different stakeholder groups towards lynx. This is why we, at the beginning of the LIFE Lynx project, carried out the attitude survey among a random sample of the Slovenian population from settlements with up to 10 000 inhabitants, including hunters and breeders. The survey covered the Dinaric and Alpine regions. The survey was repeated in 2021 and the results are presented in this report.

Overall, the results of the survey show that all stakeholder groups surveyed have positive attitudes towards lynx. When directly asked about their attitudes towards lynx, respondents from all stakeholder groups indicated that they were in favour of lynx. The share of those in favour is higher in the Dinaric area than in the Alpine area and in both of the areas shares of those in favour are higher in 2021 than they were in 2019. Strong support for the lynx can also be seen in the opinions on the statement "It is important to maintain lynx in Slovenia for future generations", with 92.2% of the general public, 85.9% of the hunters and 68.6% of the breeders agreeing with this statement. Support for the statement "The number of lynx should be increased in Slovenia" is most pronounced among general public respondents with 76.7%, while 59.6% of hunters and 42% of breeders surveyed also agree with an increase. Respondents in both the Dinarides (64.9%) and the Alps (63.6%) agreed with increasing the number of lynx. Respondents from general public (87.9%), hunters (77.7%) and breeders (55.7%) agree with the statement "I support bringing new lynx to Slovenia to save the population.". The share of hunters in favour of introduction has decreased in 2021 compared to 2019, but the number of surveyed hunters is quite different in 2021 then it was in 2019. On the other hand, both the share of general public and the share of breeders supporting introduction have increased significantly. Support for lynx introduction is stronger in the Dinarides (81.1%) than in the Alps (74%), but has increased by almost 20% in each area compared to 2019.

The general public is very positive towards lynx, at many statements even more positive than in 2019. Positive attitudes towards lynx are also evident among the hunters surveyed. We note that support for lynx among the surveyed hunters seems to have decreased slightly compared to 2019, but the number of hunters who participated in this 2021 survey was almost four times higher than the number of hunters who participated in the previous survey (2019), so we can conclude that the results of this 2021 attitude survey are more representative of hunters' attitudes than in 2019. Despite the fact that breeders are the stakeholder group that expresses the least favourable views towards lynx, their attitude towards the species is still generally positive. Their attitude even shows an improvement in 2021 compared to 2019.

Based on the results, we suggest that all stakeholder groups continue to be involved in the project activities and lynx monitoring, thus spreading knowledge and information about the species and its conservation among them.

Uvod

Območje velikih zveri večinoma sega prek zavarovanih območij oziroma ta predstavljajo le manjši del območja velikih zveri (Linnell et al. 2001; Santini et al. 2016), zato je njihov obstoj odvisen od uspešnega sobivanja s človekom (Reinhardt et al. 2019). Nizko sprejemanje s strani posameznih interesnih skupin predstavlja pomemben dejavnik pri ohranjanju velikih zveri (Boitani et al. 2015). Kljub temu je bilo vključevanje javnosti oziroma različnih deležniških skupin v upravljanje z velikimi zvermi v preteklosti v Evropi redkost. Odločitve so se sprejemale na nivoju upravljavskih organov oziroma s pomočjo strokovnjakov, tudi odločitve o ponovni naselitvi na območjih, kjer so bile te vrste prej iztrebljene. Z razvojem socioloških znanosti pa se je pričelo načrtno vključevati različne deležniške skupine v upravljanje z zaščitnimi vrstami.

Največ raziskav o odnosu različnih deležniških skupin do velikih zveri je bilo narejenih v povezavi z volkom in medvedom, o risu pa je na evropskem prostoru malo raziskav (Lescureux et al. 2011, Balčiauskas et al. 2010, Bath et al. 2008, Majić 2008, Liukkonen et al. 2009, Zeiler et al. 1999). Odnos lokalnih prebivalcev do volka, medveda ali risa se lahko precej razlikuje (Trajče et al. 2018), zato je pomembno izbrati ustrezen način upravljanja za vsako od vrst posebej (Karlsson & Sjöström 2008). V primerjavi z volkom in medvedom, so konfliktne situacije med risom in človekom redke (Breitenmoser et al. 2000).

Analize odnosa deležniških skupin do risa kažejo, da so najbolj negativna skupina pogosto rejci pašnih živali, pri čemer ni pomembno, ali je ris na njihovem območju prisoten ali ne. V risu vidijo grožnjo tradicionalnemu načinu življenja (Bath et al. 2008).

Nasprotno pa raziskava Boitani et al. (2015) kaže, da ključno grožnjo ohranjanju risa v Evropi predstavlja nizko sprejemanje s strani določenih interesnih skupin, predvsem lovcev, kar razlagajo kot posledico konfliktov zaradi plenjenja srnjadi in drugih parkljarjev. Červený et al. (2019) je ugotovil, da na odnos lovcev do risa nimajo vpliva ne lovno območje, ne gostota populacije risov in tudi ne to, ali so risi naravno rekolonizirali območje ali jih je tja ponovno naselil človek.

Predvidevanja o odnosu lokalnih prebivalcev z območji, kjer je ris prisoten, in teh, kjer ga ni, se razlikujejo (Balčiauskas et al. 2010). Liukkonen et al. (2009) poroča o negativnem odnosu lokalnih prebivalcev z območja, kjer je gostota risov visoka in je predvsem posledica občutka nemoči zaradi nezmožnosti sodelovanja pri odločevalskih procesih.

Ris je za razliko od ostalih velikih zveri, najmanj poznana in najmanj konfliktna zver. To lahko opazimo tudi v kulturi, saj o risih praktično ne najdemo zgodb ali pregovorov, medtem ko jih je o volkovih in medvedih na desetine. Zaradi svoje tendence izogibanja človeku, je risa zelo težko opaziti v naravi tudi na območjih, kjer je njihova gostota večja. Manjše število interakcij pa pomeni tudi manj možnosti za nabiranje izkušenj z vrsto pri lokalnem prebivalstvu. Raziskovalce odnosa javnosti pogosto zanima prisotnost strahu, o katerem poročajo prebivalci z območji, kjer so prisotne velike zveri. Ta je pogosto posledica slabega znanja o vrsti, zaradi česar se med ljudmi širijo miti in neresnice. V naši okolici so razširjena prepričanja o tem, da ris plen napade s skokom z drevesa ali skale, da poje le glave zajcev ter da svojim žrtvam pije kri (Lescureux et al. 2011). To je verjetno delno posledica njegovega načina ubijanja, saj zaradi ugriza v grlo in posledično hitre smrti, poškodba na tkivu ni velika, krvi pa je malo (Krofel et al., 2009). O napadih velikih zveri na človeka obstajajo podrobni zapisi, vendar v Evropi do sedaj ne beležimo smrtnega primera zaradi napada risa.

Začetki varovanja populacije risa v Sloveniji segajo v leto 1973, ko so lovci v dinarske gozdove ponovno pripeljali risa, ki je bil na začetku 20. stoletja tu iztrebljen. Naselitev 6 osebkov iz Karpatskega gorovja na Slovaškem v Kočevski rog v Sloveniji je bila uspešna (Čop & Frković 1998; Kos et al. 2004), saj so se osebki razširili prek Hrvaške tudi do Bosne in Hercegovine. Po začetnem uspehu,

pa so znanstveniki v začetku 21. stoletja začeli opazovati upadanje številčnosti populacije (Kaczensky et al. 2012). S telemetrijskim spremljanjem osebkov, raziskavami na terenu ter z uporabo genetike so raziskovalci ugotovili, da je nenavaden upad prej izredno uspešne populacije posledica sorodnosti doseljenih osebkov, katerih potomci so bili zaradi izolacije od drugih populacij oziroma drugih nesorodnih osebkov, prisiljeni v parjenje med seboj (Sindičić et al. 2013). Kot ostale grožnje pa so prepoznali tudi razdrobljenost habitata in prometnice (Kos et al. 2012).

S pomočjo mednarodnega projekta LIFE Lynx populaciji risa najprej interventno pomagamo z doselitvijo novih nesorodnih risov iz Karpatske populacije v Romuniji in na Slovaškem. Le doselitev novih osebkov pa dolgoročno ni učinkovit način ohranjanja populacije, zato smo v projektu predvideli tudi druge aktivnosti. Ena od njih je vključevanje širše javnosti in delo z različnimi deležniškimi skupinami, vendar moramo ob tem poznati njihova stališča do risa in upravljanja z njim. V ta namen smo v začetku projekta (2019) izvedli javnomnenjsko raziskavo med naključno izbranimi prebivalci Slovenije iz naselij do 10000 prebivalcev, pri čemer smo vključili tudi deležniški skupini lovcev in rejcev. V letu 2021 smo to raziskavo ponovili, ponovno pa jo bomo ponovili tudi v zadnjem letu projekta (2023). To nam bo omogočilo primerjavo rezultatov. Ker je bila podobna javnomnenjska raziskava izvedena pred približno desetletjem, bomo imeli možnost primerjati odnos ljudi in njegove spremembe v daljšem časovnem obdobju, kar je zaradi pomanjkanja podobnih raziskav v evropskem prostoru, še vedno redkost.

Metode

Opis območja

Območje raziskave je vključevalo celotno projektno območje. V Sloveniji je to razdeljeno na dve območji: alpski in dinarski del. V dinarskem delu je ris bolj pogost, medtem ko je v alpskem delu, kljub primernosti okolja, ta redek oziroma ga do letošnjega aprila, ko smo na to področje v okviru projekta naselili pet risov, ni bilo. Največja ovira med alpskim in dinarskim prostorom je avtocesta Ljubljana - Koper, ki zaradi pomanjkanja prehodov za prostoživeče živali omejuje prehod osebkov iz Dinaridov v alpski prostor in tako preprečuje nastanek dinarsko-alpske populacije risa.

Vprašalnik

Pri anketnih vprašanjih je pomembno, da jih vsi anketiranci razumejo na enak način. Vprašanja v tej anketi so bila pripravljena s pomočjo celotne projektne skupine. Predlog vprašanj, pripravljen na Biotehniški fakulteti, je mednarodna projektna skupina LIFE Lynx obravnavala na sestanku ter po elektronski pošti. Vprašalnik je bil pripravljen v angleščini, nato so ga sodelujoči projektni partnerji prevedli v svoj jezik (slovenščino, hrvaščino in italijanščino).

Anketni vprašalnik je bil tokrat sestavljen iz 48 vprašanj, ki so bila večinoma zaprtega tipa, pri katerem so možni odgovori anketirancu ponujeni vnaprej. Na koncu vprašalnika so anketiranci imeli možnost pustiti komentar, povezan s tematiko vprašalnika oziroma projekta. V prilogi je pregled teh pripomb in komentarjev. Iz originalnih pripomb smo izključili podatke, ki bi lahko ogrozili anonimnost anketirancev. Tokratni vprašalnik je vseboval enaka vprašanja kot vprašalnik iz ankete, izvedene leta 2019, s tremi manjšimi razlikami. Prva razlika je, da v tokratnem vprašalniku nismo uporabili treh vprašanj o tem, katera evropska populacija risov je kot vir osebkov najprimernejša za naselitev v Slovenijo, saj je bil večji del preselitev risov v Slovenijo že izveden in tako ta vprašanja več niso bila relevantna. Druga razlika je, da je bilo tokrat vprašanje »Iz katerih virov informacij dobite največ informacij o risu?« za razliko od ankete iz leta 2019 zaprtega tipa in so bili tako možni odgovori anketirancu ponujeni vnaprej. Tretja razlika pa je, da smo v tokratnem vprašalniku dodali še vprašanje o tem, ali so anketiranci že odgovarjali na podoben vprašalnik v letu 2019.

Vprašalnik je vseboval naslednje tipe vprašanj:

- splošen odnos do risa
- prepričanja o risu
- poznavanje risa
- odnos do različnih upravljavskih ukrepov
- ocena virov informacij o risih
- demografske karakteristike anketirancev
- prepoznavnost projekta.

Pri oblikovanju vprašanj smo delno upoštevali tudi vprašanja, ki so bila uporabljena v javnomnenjski raziskavi leta 2007 (Interreg IIIA DinaRis), saj nam to omogoča direktno primerjavo rezultatov pred pričetkom projekta oziroma longitudinalno spremljanje stališča o risu med posameznimi deležniškimi skupinami.

Ciljne skupine in vzorčenje

V javnomnenjsko raziskavo smo želeli vključiti deležniške skupine, na katere ima prisotnost risa vpliv oziroma so ključnega pomena za njegovo varovanje - lokalne prebivalce, lovce in rejce.

Vzorec lokalnih prebivalcev (v nadaljevanju splošna javnost) smo pridobili s pomočjo Statističnega urada Slovenije, pri čemer smo upoštevali le naselja z manj kot 10000 prebivalci in se tako izognili pridobivanju stališč mestnega prebivalstva. Za potrebe raziskave smo pridobili ime, priimek ter naslov anketiranca. Vsi so bili naključno izbrani iz registra prebivalstva glede na število prebivalcev v posameznem naselju.

Vzorec rejcev smo pridobili s pomočjo Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano iz registra registriranih rejcev. Za potrebe raziskave smo pridobili ime, priimek ter naslov anketiranca.

Vzorec lovcev smo pridobili tako, da smo vsaki od lovskih družin v projektnem območju poslali od 3-5 vprašalnikov in prosili starešine lovskih družin, da jih razdelijo med lovce.

Pri anketiranju preko pošte je pričakovani odziv 20%, kar smo upoštevali tudi pri številčnosti za posamezen vzorec. Za splošno javnost smo skupno poslali 2000 vprašalnikov (1000 v dinarskem delu in 1000 v alpskem), za rejce 600 vprašalnikov (300 v dinarskem delu in 300 v alpskem delu) in za lovce prav tako 600 vprašalnikov (300 v dinarskem delu in 300 v alpskem delu).

Izbranim anketirancem smo po pošti poslali vprašalnik, skupaj s prednaslovljeno kuverto s plačano poštnino, s katero so izpolnjeni vprašalnik lahko brez dodatnih stroškov poslali nazaj. Teden dni po pošiljanju vprašalnikov, smo anketirancem poslali tudi zahvalno kartico, kot način povečanja odziva anketirancev. Vzorec anketirancev je bil enakomerno razdeljen med obe območji (dinarski in alpski del). Lovskim družinam smo zahvalne kartice poslali v paketu skupaj z vprašalniki ter prednaslovljenimi kuvertami s plačano poštnino in prosili starešino lovske družine, da vprašalnike, kuverte in kartice razdeli med lovce v svoji lovski družini.

Evrazijski ris (Lynx lynx)

Na sliki je ris Doru, prvi ris, ki je bil preseljen in izpuščen na Hrvaškem v sklopu projekta LIFE Lynx. Po izpustu je v iskanju svojega teritorija odpotoval v Slovenijo.

Spoštovani!

Prejšnji teden smo vam poslali vprašalnik o risu. V primeru, da ste vprašalnik že izpolnili in nam ga poslali se vam iskreno zahvaljujemo in vas vabimo, da si ogledate našo spletno stran www.lifelynx.eu, kjer bomo objavili rezultate anketne raziskave, v kateri ste sodelovali.

V nasprotnem primeru pa vas lepo prosimo, da vprašalnik izpolnite in nam ga pošljete v priloženi kuverti s plačano poštino. Vaši odgovori bodo pomembno pripomogli k učinkovitemu upravljanju z risom ter sobivanju ljudi in risov.

Zahvaljujemo se vam za sodelovanje in pomoč!

Raziskovalci Oddelka za biologijo na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani

Poština
plačana
pri pošti
!!!!

S podporo finančnega mehanizma Evropske unije LIFE.

Slika 1: Prikaz sprednje in zadnje strani zahvalne kartice, ki smo jo anketirancem poslali teden dni po pošiljanju ankete.

Zbiranje podatkov

Podatke z vrnjenih anket smo vnašali v vnaprej pripravljeno tabelo. Ob zaključku zbiranja, smo naključno izbrali 3% vnesenih vprašalnikov, ki smo jih pregledali za določitev napake pri vnašanju. Napak pri vnašanju nismo zaznali.

Rezultati

Vzorec

Po pošti smo prejeli 1059 anketnih vprašalnikov, ki so bili poslani vzorcu širše javnosti, rejcem in lovcem. Delež vrnjenih vprašalnikov je bil tako 33%, kar je na zgornji meji pričakovanega glede na izkušnje s preteklimi projekti.

Enajst vprašalnikov so izpolnile mladoletne osebe, zato smo jih izključili iz analize. Iz analize smo prav tako izločili 26 anket zaradi zelo majhnega števila odgovorov, ki so jih le te vsebovale. Od 3200 poslanih anket jih je 15 prišlo nazaj, ker je bil prejemnik neznan, se je preselil ali pa je umrl.

V primerjavi z raziskavo, ki je bila izvedena v okviru LIFE Lynx projekta v letu 2019, je bila odzivnost nekoliko boljša, saj smo takrat nazaj prejeli 30% poslanih vprašalnikov.

Socio-demografski podatki vzorca

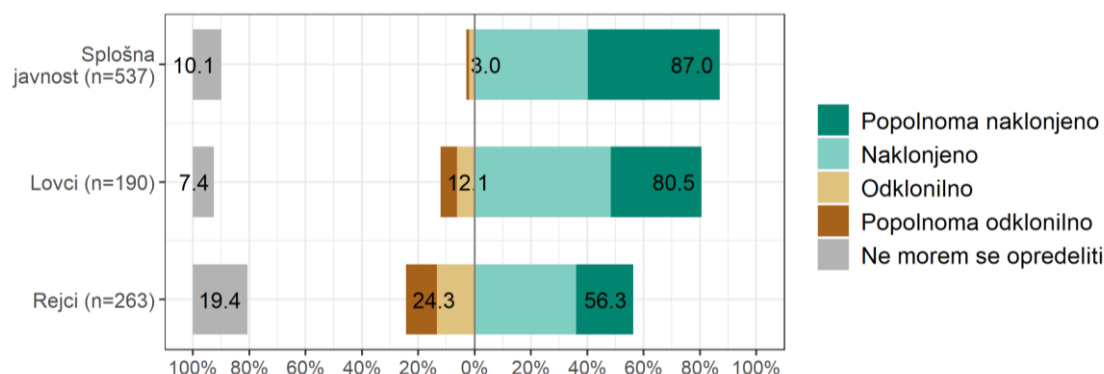
V analiziranem vzorcu lovcev in rejcev je bil delež moških anketirancev v obeh regijah večji kot ženskih. Na območju Dinaridov je tako delež moških 56,2%, na območju Alp pa 60,6%.

Najbolj podoben delež moških in ženskih anketirancev je bil pri splošni javnosti. Tu je bil delež žensk še celo nekoliko višji kot moških, 54,9%. Pri lovcih smo pričakovali, da bodo vzorec večinoma sestavljali moški. Delež žensk je bil 5,7%. Pri rejcih je bil delež žensk 39,9%.

Izobrazba večine udeležencev z obeh območij je srednješolska (53,9% v dinarskem delu in 49% v alpskem delu), sledi pa ji univerzitetna (33,2% v dinarskem delu in 38,9% v alpskem delu).

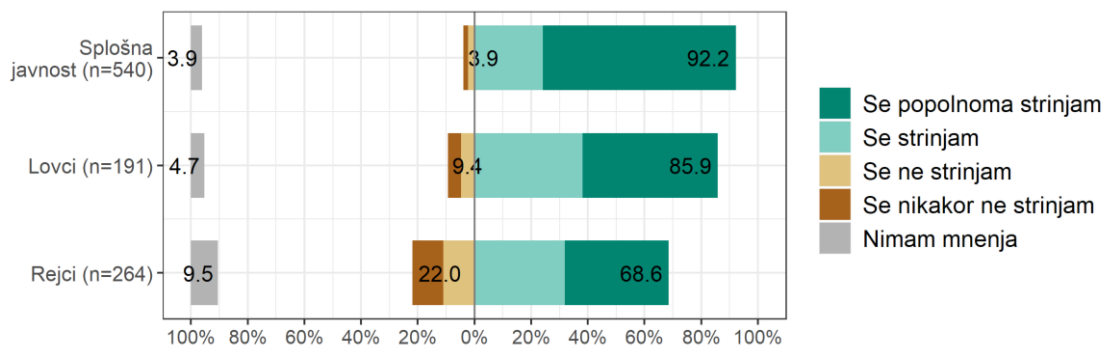
Stališča do risa

Poznavanje odnosa deležniških skupin je ključnega pomena pri varovanju velikih zveri, pri čemer so mnenja urbanih prebivalcev, ki so večinoma zelo pozitivna, pogosto sekundarnega pomena, temveč je potrebno poznati mnenja drugih skupin, na katere ima prisotnost risa neposreden vpliv in imajo lahko pri njegovem ohranjanju pomembno vlogo - prebivalcev podeželja (v nadaljevanju splošna javnost), lovcev in rejcev. Poznavanje odnosa različnih skupin nam omogoča pripravo in usmerjanje tarčnih komunikacijskih kampanj za posamezne skupine.

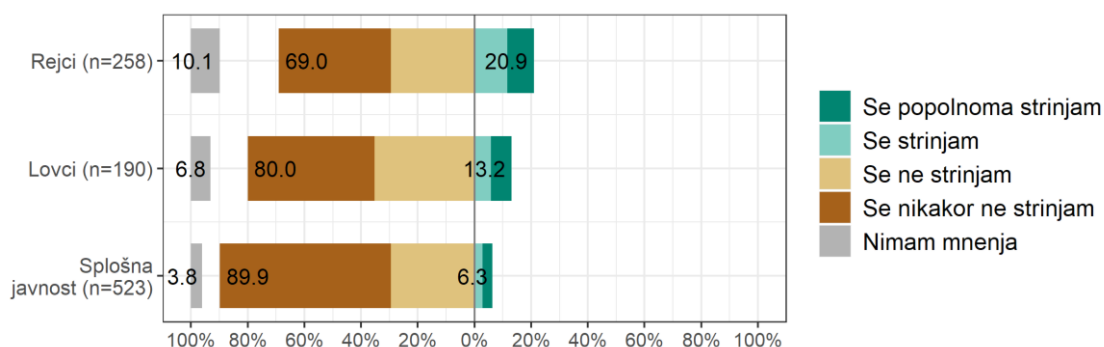

Slika 2: Kakšno je vaše stališče do risa?

Pri prvem vprašanju so anketiranci opisali svoj odnos do risa (slika 2), pri čemer smo uporabili 5-stopenjsko lestvico (popolnoma odklonilno-popolnoma naklonjeno). Večinoma so anketiranci naklonjeni risu, le pri rejcih je delež, ki so svoje stališče opisali kot negativno (odklonilno ali popolnoma odklonilno), malce višji s 24,3%. Po drugi strani pa lahko ugotovimo, da se je delež rejcev z negativnim stališčem zmanjšal v primerjavi z rezultati ankete, izvedene v okviru projekta LIFE Lynx v letu 2019, ta delež je namreč takrat znašal kar 33,8%. Delež neopredeljenih pri skupini rejcev pa je tudi tokrat ostal visok (17,1% v 2019 in 19,4% v letu 2021). Primerjava med anketnima območjema kaže večjo naklonjenost na območju Dinaridov (83,3%) kot v alpskem delu (72,3%), se je pa naklonjenost risu, v primerjavi z rezultati ankete, izvedene leta 2019, v obeh območjih povečala za okoli 10%. Razliko med anketnima območjema lahko razložimo s pojavljanjem risa. Ta je bolj pogost v dinarskem, kot pa alpskem delu, zaradi česar bi lahko imeli anketiranci v dinarskem delu več izkušenj z njim, četudi so le te zaradi risove skrivnostne narave, povečini posredne.

Slika 3: Risa je v Sloveniji potrebno ohraniti za prihodnje generacije.

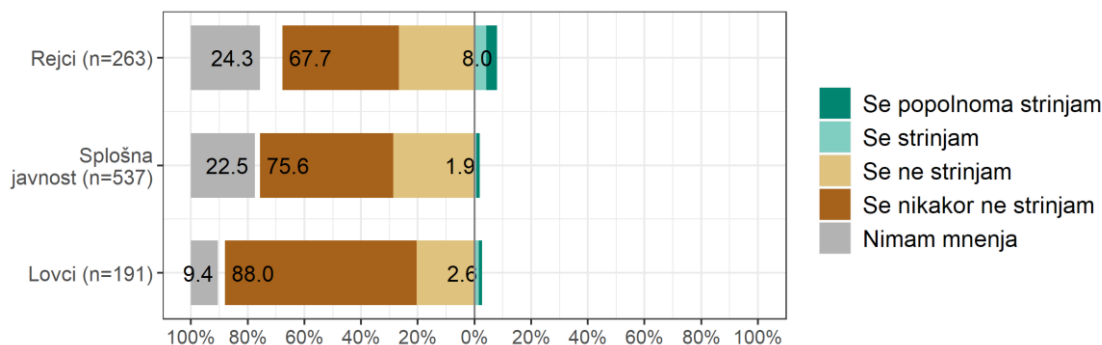

Slika 4: Risa v Sloveniji ni potrebno ohraniti, ker živi drugod po Evropi.

Močno podporo risu lahko razberemo tudi iz mnenj o preostalih trditvah: »Risa je v Sloveniji potrebno ohraniti za prihodnje generacije« (slika 3) in »Risa v Sloveniji ni potrebno ohraniti, ker živi drugod po Evropi« (slika 4), pri čemer je skupina rejcev najmanj pozitivna. V primerjavi z rezultati prejšnje javnomnenjske raziskave, izvedene v okviru tega projekta, izgleda, da se je odnos najbolj spremenil pri anketiranih lovcih. Leta 2019 je podporo ohranitvi risa v Sloveniji izrazilo kar 98,2% lovcev, 1,8% pa jih je bilo proti, medtem ko je sedaj temu izreklo podporo 85,9% lovcev, 9,4% se z ohranitvijo ne strinja, 4,7% pa je neopredeljenih. Glede teh rezultatov je pomembno poudariti, da je v tokratni raziskavi sodelovalo skoraj štirikrat toliko lovcev kot v prejšnji raziskavi in zato lahko domnevamo, da je tokratni rezultat precej bolj reprezentativen za skupino lovcev, kot pa je bil le ta v letu 2019. Če rezultate te najnovejše ankete primerjamo še z rezultati ankete, izvedene v okviru projekta DinaRis v letu 2008, lahko ugotovimo, da je delež lovcev, ki sedaj podpira ohranitev risa (2021), zelo podoben deležu lovcev, ki so podpirali ohranitev risa v letu 2008, ta je takrat znašal 85,3%. Pri anketiranih rejcih opazimo ravno obratno spremembo kot pa pri lovcih, saj imajo rejci sedaj bolj pozitivno mnenje glede ohranitve risa v Sloveniji, kot pa so ga imeli glede na podatke prejšnje raziskave, izvedene v projektu LIFE Lynx leta 2019. Trditvi, da risa ni potrebno ohraniti, ker živi drugod po Evropi, tokrat namreč nasprotuje kar dobrih 10% več rejcev, kot pa ji je nasprotovalo v prejšnji raziskavi.

Strah pred risom

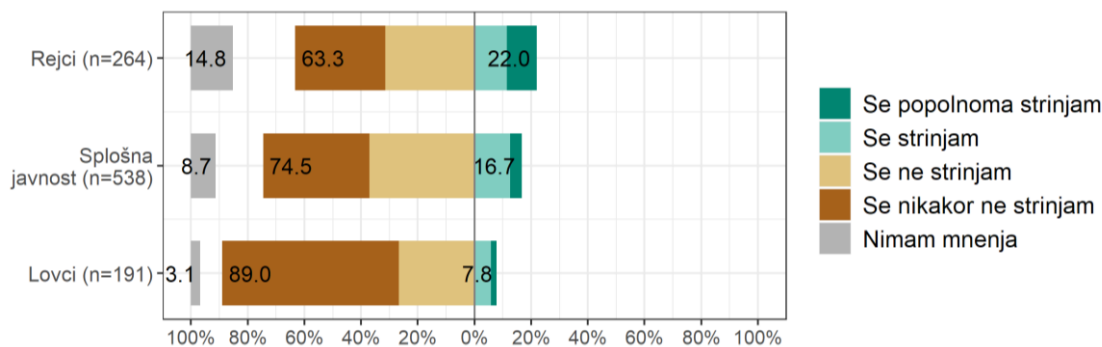
Velike zveri lahko v ljudeh zbujajo močne in čustvene odzive (Jacobs et al. 2019). Do njih pogosto čutijo strah, sovraštvo ali občudovanje, pozitivno vznemirjenje (Røskoft et al. 2007, Johansson et al. 2012, Sjölander-Lindqvist et al. 2015) Ris se človeku izogiba in mu ne predstavlja nevarnosti. Ravno tako do sedaj ni poznan noben primer smrtne žrtve zaradi napada risa.

Slika 5: Na območjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi risa na človeka pogosti.

Anketirancem smo ponudili dve trditvi, preko katerih smo ocenili njihov strah pred risom. Prva trditev »Na območjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi risa na človeka pogosti« (slika 5) je od udeležencev zahtevala, da ocenijo, v kolikšni meri se strinjajo da so napadi pogosti, medtem ko smo z drugo trditvijo »V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal/a hoditi« želeli pridobiti njihova občutja. Anketiranci vseh treh skupin se s prvo trditvijo večinoma niso strinjali, le pri rejcih se je 8% anketirancev strinjalo, da so na območjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, napadi risa na človeka pogosti, kar je zelo podobno temu, kar smo zabeležili tudi v prejšnji anketi (7,2%). V primerjavi s prejšnjo javnomnenjsko raziskavo lahko opazimo manjše razlike, v letu 2019 se kar 94,5% lovcev ni strinjalo s trditvijo, da so napadi risa na človeka pogosti, 3,6% lovcev pa je bilo o tej trditvi neopredeljenih; v letu 2021 pa lahko vidimo, da se je delež lovcev, ki se s to trditvijo ne strinjajo, zmanjšal na 88%, delež neopredeljenih pa povečal na 9,4%.

Glede na rezultate lahko trdimo, da ljudje v risu torej ne prepoznajo nevarnosti, kljub vsemu pa pri naslednji trditvi vidimo, da anketiranci do risa občutijo strah. Izmed anketirancev splošne javnosti se jih je kar 16,7% strinjalo s trditvijo »V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal/a hoditi« (slika 6), medtem ko se jih je pri prejšnji trditvi le 1,9% strinjalo, da so napadi risa na človeka pogosti. Pri rejcih je strah še večji, saj se jih je s trditvijo »V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal/a hoditi« strinjalo kar 22%, medtem ko se jih je s prejšnjo trditvijo o pogostosti napadov strinjalo le 8%. Vseeno lahko opazimo, da se je delež rejcev, ki se bojijo hoditi v gozdu, kjer je prisoten ris, zmanjšal glede na javnomnenjsko raziskavo, izvedeno v letu 2019, saj je le ta takrat znašal kar 28,4%. Na drugi strani pa opazimo, da se je delež lovcev, ki se strinjajo s trditvijo »V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal/a hoditi«, povečal iz 1,8% leta 2019 na 7,8% v letu 2021. Če primerjamo odnos anketirancev med obema območjema, vidimo, da v Dinaridih občutijo manj strahu pred risom, glede pogostosti napada risa na človeka pa so mnenja v obeh območjih zelo podobna, saj tako v Dinaridih kot v Alpah menijo, da napadi risa na človeka niso pogosti. Manjšo razliko med območjema lahko razložimo s pojavljanjem risa. Ta je bolj pogost v dinarskem, kot pa v alpskem delu, zaradi česar bi lahko imeli tamkajšnji anketiranci več izkušenj z njim. To tezo podpirajo tudi študije, ki so bile izvedene na primeru volka, in kažejo, da so stališča lokalnih prebivalcev, ki živijo na območju volka, vrsti bolj naklonjena v primerjavi s prebivalci podeželja brez prisotnosti volka (Roskaft et al. 2003).

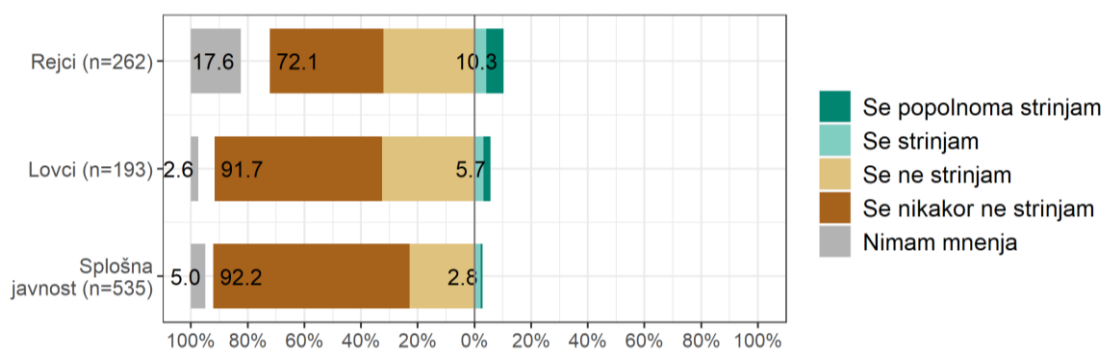
Slika 6: V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal/a hoditi.

Sprejemanje risa v lokalnem okolju

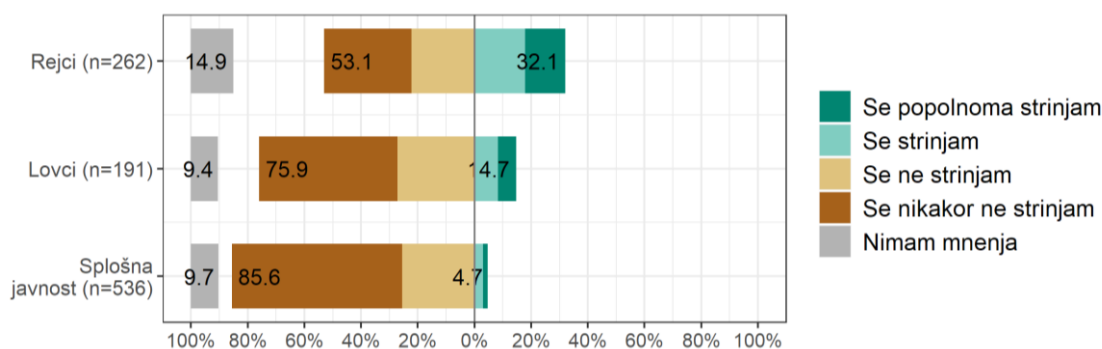
Toleranca ljudi do risa je dejavnik, ki lahko pomembno vpliva na ohranjanje njegove prisotnosti v naših gozdovih. Na toleranco vpliva več dejavnikov, pomembna faktorja pa sta tudi čustveni odzivi na škodne dogodke in ekonomske posledice le teh, kar lahko znižuje toleranco pri posameznikih. Močna negativna stališča lahko vodijo v krivolov, ki pri nizkem številu osebkov lahko ogrozi obstoj populacije. S trditvijo »Ris ne sodi v Slovenijo in ga je potrebno iztrebiti« (slika 7) se večina anketirancev ni strinjala, kar kaže na željo po njegovi ohranitvi. Nekoliko večji delež strinjanja je med anketiranimi rejci, saj se 72,1% s trditvijo ni strinjalo, kar 10,3% pa meni, da ris v Slovenijo ne sodi in ga je potrebno iztrebiti. Visok je bil tudi delež nevtralnih (17,6%), ki se med rejci niso opredelili. Odnos vseh deležnikov do te trditve je na splošno zelo podoben odnosu, ki so ga pokazali v anketi, izvedeni leta 2019.

Strah pred škodnimi dogodki je pomemben dejavnik, ki lahko vpliva na odnos ljudi do velikih zveri, pri čemer so najbolj izpostavljeni rejci (Roskaft et al. 2003). Konflikti so vezani predvsem na škode na pašnih živalih (Fernández-Gil et al. 2018), hkrati pa ljudje dojemajo vrsto kot grožnjo (Skogen 2001; Treves et al. 2013). Pri naslednji trditvi »Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo« (slika 8) je to jasno vidno, saj so se s trditvijo najbolj strinjali rejci. Kar 32,1% anketiranih rejcev skrbi finančna škoda zaradi risa, 53,1% pa teh skrbi nima. Med lovci in splošno javnostjo je ta strah manj prisoten, saj se je s trditvijo strinjalo 14,7% lovcev in 4,7% anketirancev splošne javnosti. Če rezultate primerjamo z rezultati ankete iz leta 2019, lahko opazimo, da je največja sprememba odnosa do te trditve opazna pri rejcih, saj izgleda, da jih finančna škoda zaradi prisotnosti risa več ne skrbi toliko, kot jih je skrbela leta 2019 - takrat se jih je namreč kar 40% balo, da bi jim prisotnost risa povzročila finančno škodo, 43,1% pa se tega ni balo. Sprememba je opazna tudi pri lovcih: leta 2019 je strah pred finančno škodo izrazilo 9,1% lovcev, v letu 2021 pa 14,7%.

Če primerjamo obe območji, vidimo, da je strah pred škodo večji v Alpah (16,8%) kot pa v Dinaridih (10,7%), se je pa v obeh območjih, v primerjavi z rezultati ankete, izvedene leta 2019, strah pred škodo v letu 2021 zmanjšal za dobrih 8%.

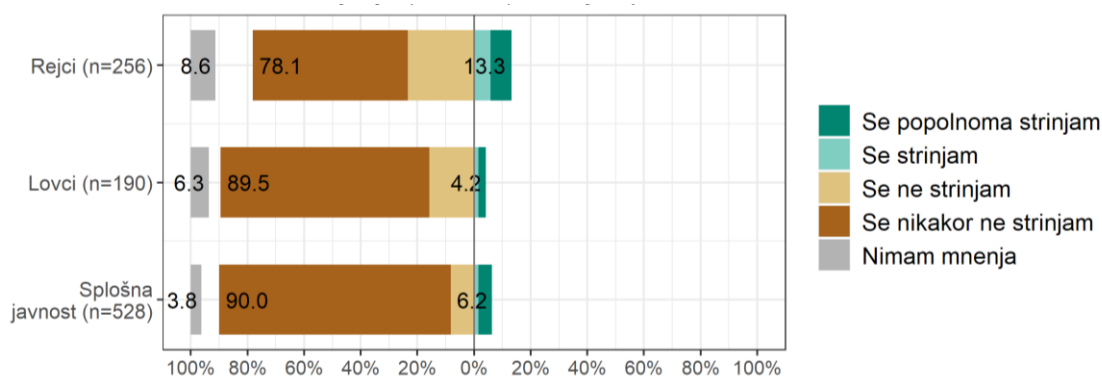

Slika 7: Ris ne sodi v Slovenijo in ga je potrebno iztrebiti.

Slika 8: Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.

Na trditev »Nezakonito ubijanje (krivolov) risov je upravičeno« (slika 9) se je večina anketirancev odzvala z nestrinjanjem. Najmanj podpore krivolovu je tako pri splošni javnosti in med lovci. Pri rejcih se 13,3% strinja z upravičenostjo krivolova risov, 8,6% je izrazilo nevtrarno mnenje, 78,1% pa se z upravičenostjo krivolova ne strinja. Če primerjamo odnose vseh treh skupin deležnikov v tej anketi z odnosom deležnikov v anketi iz leta 2019, lahko vidimo, da so deleži anketirancev, ki se strinjajo z upravičenostjo krivolova, pri vseh skupinah precej nizki, podobno kot smo zabeležili tudi v letu 2019.

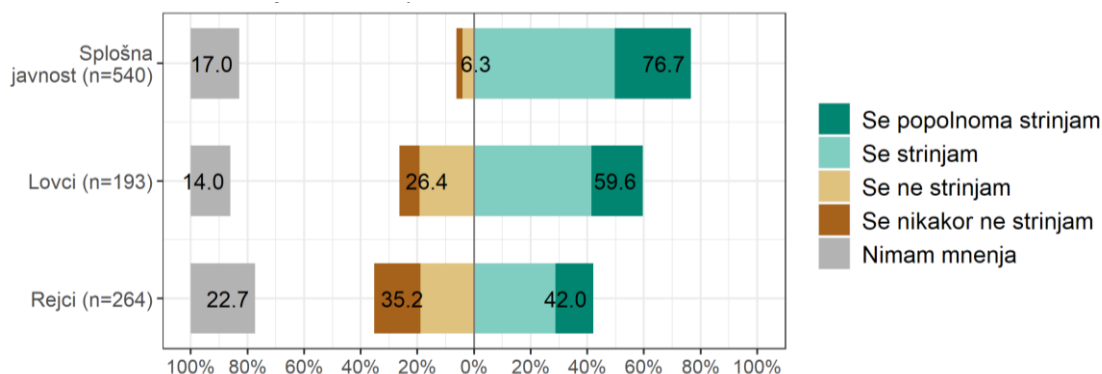

Slika 9: Nezakonito ubijanje (krivolov) risov je upravičeno.

Prepričanja in mnenja o upravljanju populacije risa

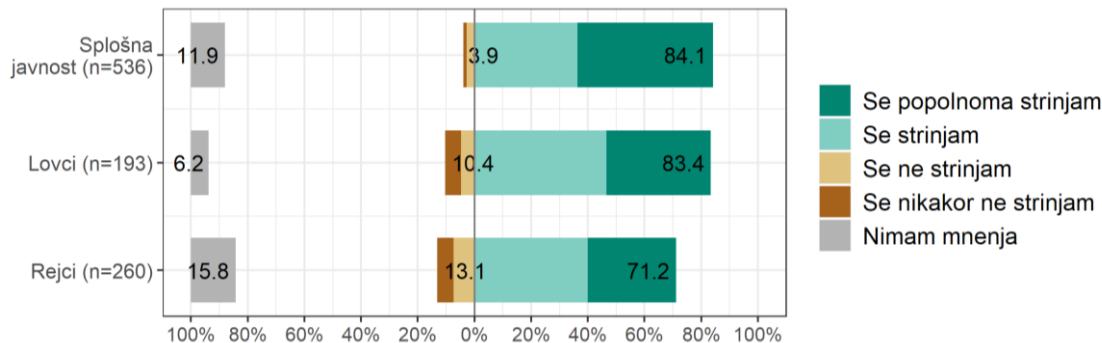
Število in stanje populacije

Mnenje anketirancev o stanju populacije risa smo ocenili s pomočjo trditve »Populacija risa v Sloveniji je v dobrem stanju« (slika 10) in »Populacija risa v Sloveniji je pred izumrtjem« (slika 11). Anketiranci se ne strinjajo, da je populacija risa v dobrem stanju, pri vseh deležniških skupinah pa je opaziti tudi velike deleže neopredeljenosti glede te trditve. Pri rejcih se je delež neopredeljenih zmanjšal iz 37,7% (2019) na 29,3% (2021). Pri lovcih se je delež tistih, ki se s trditvijo ne strinjajo, zmanjšal iz 81,5% (2019) na 61,1% (2021) povečala pa sta se deleža lovcev, ki se s trditvijo strinjajo, iz 7,4% (2019) na 14,7% (2021), in lovcev, ki so izrazili neopredeljenost glede te trditve, iz 11,1% (2019) na 24,2% (2021). Glede mnenja lovcev je pomembno še enkrat poudariti, da je v tokratni raziskavi sodelovalo skoraj štirikrat toliko lovcev kot v prejšnji raziskavi, zaradi tega lahko domnevamo, da so tokratni rezultati za skupino lovcev precej bolj reprezentativni, kot pa so bili le ti v letu 2019. Velika sprememba v mnenju lovcev pa bi lahko bila tudi posledica tega, da se je v zadnjih 2 letih v okviru projekta v Slovenijo že uspešno doselilo 8 novih risov ter da nekateri lovci tudi aktivno sodelujejo pri monitoringu risov in tako poznajo bolj točne ocene številčnosti vrste ter zaradi tega populacije risov mogoče več ne dojemajo kot zelo ogrožene. V Dinaridih se s trditvijo, da je stanje populacije dobro, ni strinjalo 67,4% (70,4% v letu 2019) anketirancev, v Alpah pa 66,9% (55,8% v letu 2019), glede na

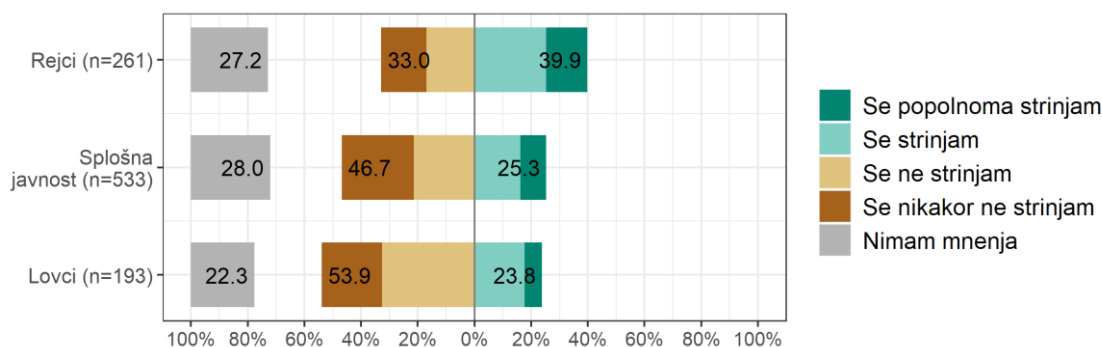

Slika 12: V Sloveniji bi morali povečati število risov.

Ris ima v Sloveniji status zavarovane vrste, zato zanj ni razpisane lovne dobe in kvot za odstrel. Zaradi vpliva na plenske vrste oziroma zmanjševanja konflikta pa se velike zveri pogosto upravlja s pomočjo odstrela. S trditvami »Zaenkrat je v Sloveniji premalo risov, da bi jih lovili« (slika 13) in »Potrebno bi bilo določiti redne kvote za odstrel risa v Sloveniji« (slika 14) smo preverili mnenje anketirancev o odvzemu risov. Z lovom risa se najmanj strinja splošna javnost, saj se je kar 84,1% strinja, da je zaenkrat risov v Sloveniji premalo, da bi jih lovili, hkrati pa le 46,7% nasprotuje uvedbi rednih kvot za odstrel. Tudi 83,4% lovcev verjame, da je risov premalo, da bi jih lovili. Delež rejcev, ki se strinjajo, da je risov premalo, da bi jih lovili, se je povečal (iz 44,3% na 71,2%), kontradiktorno pa se je hkrati povečal tudi delež rejcev, ki se strinjajo z uvedbo rednih kvot za odstrel (iz 33,5% na 39,9%). Zanimivo je, da je prav pri vseh treh deležniških skupinah sedaj opaziti višjo podporo uvedbi rednih kvot za odstrel, kot pa je znašala njihova podpora temu v letu 2019.

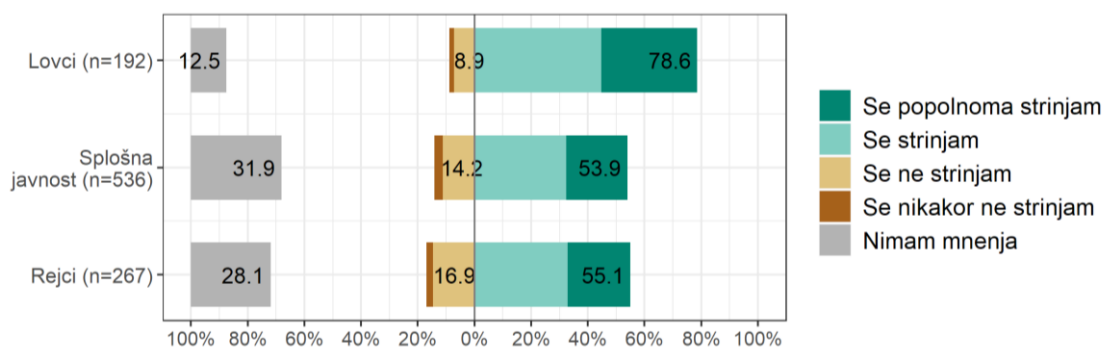
Slika 13: Zaenkrat je v Sloveniji premalo risov, da bi jih lovili.

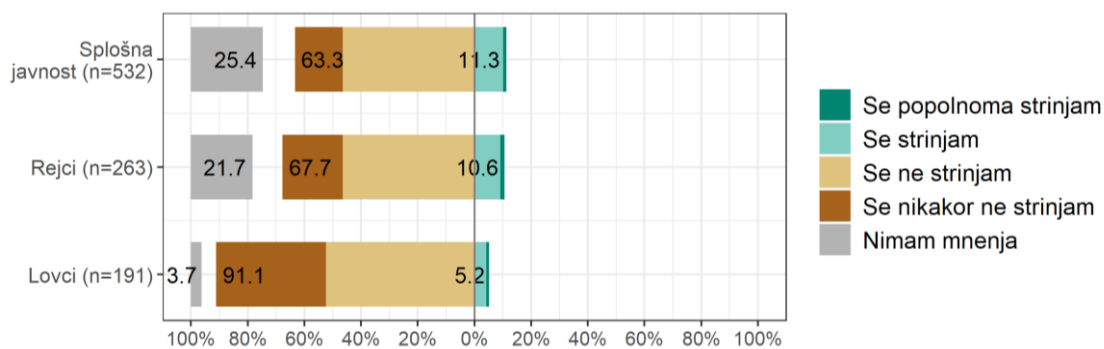
Slika 14: Potrebno bi bilo določiti redne kvote za odstrel risa v Sloveniji.

Za upad številčnosti populacije risa je bilo tekom let izpostavljenih več razlogov. Z uporabo genetike

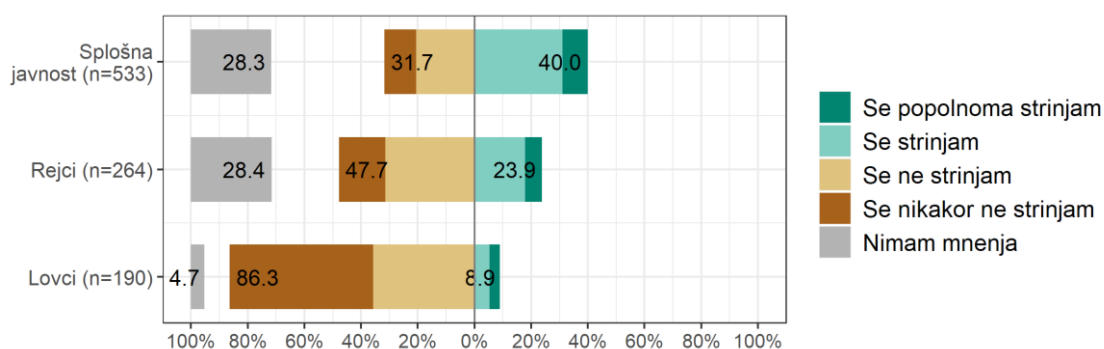
smo ugotovili, da je za sedanje zmanjšanje številčnosti kriva sorodnost risov, oziroma mutacije, ki so posledica parjenja znotraj zaprte skupine posameznikov skozi več generacij. V vprašalnik smo vključili več trditev z razlogi za upad številčnosti populacije (slika 15 – 18). Rezultati kažejo, da tako kot že v prejšnji anketi, tudi tokrat anketiranci vseh deležniških skupin kot največji razlog za upad populacije risa vidijo parjenje v sorodstvu.

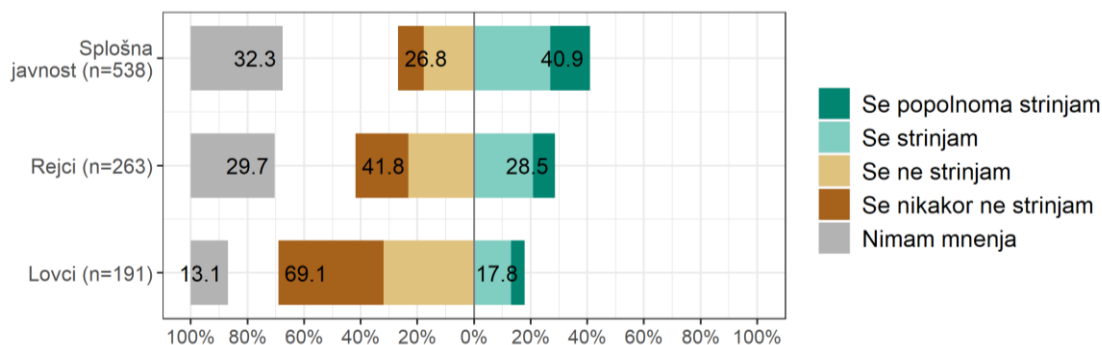
Slika 15: Parjenje v sorodstvu je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.

Slika 16: Pomanjkanje hrane je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.

Slika 17: Prekomeren lov je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.

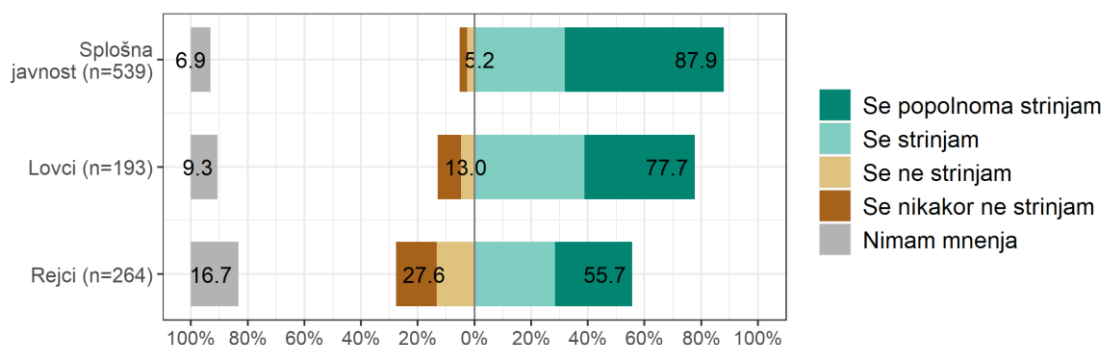

Slika 18: Nezakonito ubijanje (krivolov) je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.

Dodatna naselitev

Prevelika sorodnost risov v Sloveniji je posledica majhnega števila in tudi sorodnosti osebkov, ki so bili uporabljeni za reintrodukcijo, ko uporaba genetike v naravovarstvu še ni bila ustaljena praksa. Zaprtost prostora za migratorne osebkove iz drugih populacij pa je onemogočila prihod novih genov, ki bi »osvežili« kri. Edina možnost za hitro pomoč populaciji risa je doselitev novih osebkov, ki bi pripomogli k zmanjšanju sorodnosti znotraj populacije. Strinjanje ljudi z doselitvijo novih osebkov je ključnega pomena za uspešnost aktivnosti doseljavanja. Rezultati ankete kažejo, da se z doselitvijo novih risov (slika 19) strinjajo tako anketiranci splošne javnosti kot tudi anketirani lovci in rejci. Pri anketiranih rejcih doselitev sedaj podpira 55,7% vprašanih, kar je bistveno več kot v prejšnji anketi, ko jih je doselitev podpiralo le 40,1%. Delež anketiranih lovcev, ki podpirajo doselitev, se je od leta 2019 zmanjšal za približno 9%, se je pa po drugi strani povečal delež splošne javnosti, ki podpira doselitev, iz 71,1% (2019) na 87,9% (2021).

Podpora doselitvi risa je močnejša v Dinaridih (81,1%) kot v Alpah (74%), se je pa, v primerjavi z rezultati iz leta 2019, v vsakem od območij zvišala za skoraj 20%.

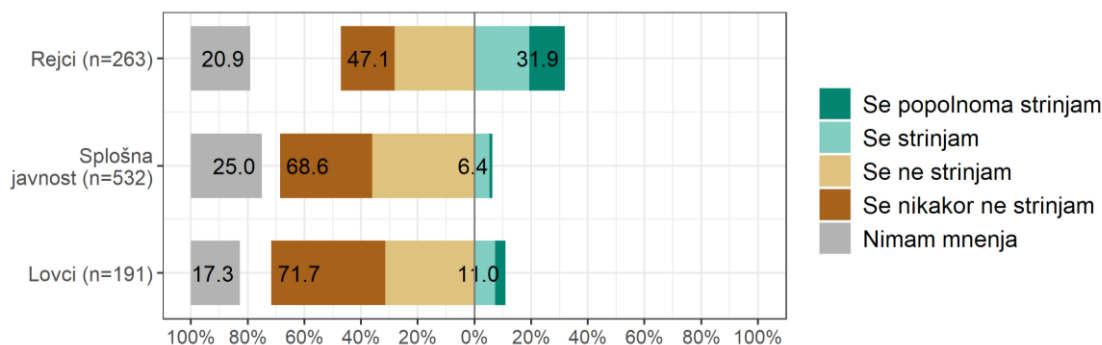

Slika 19: Podpiram doselitev novih risov v Slovenijo za rešitev populacije.

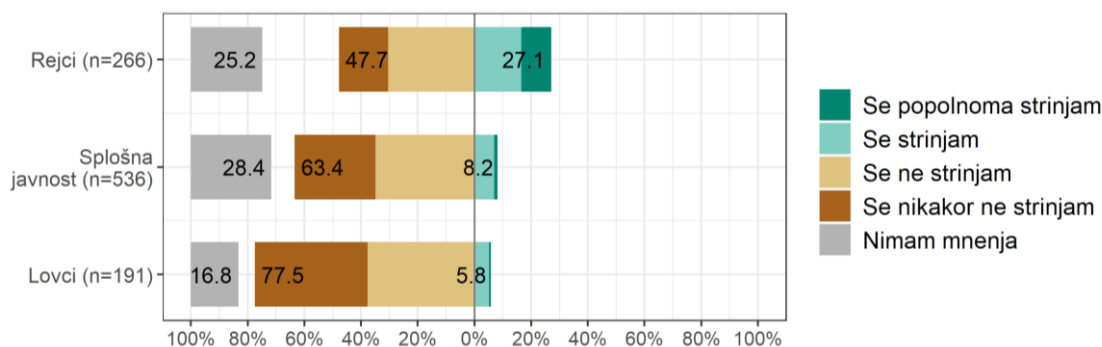
Škode

Toleranca do prisotnosti velikih zveri je v veliki meri odvisna od števila konfliktov, ki jih imajo z ljudmi. Ris je izmed velikih zveri najmanj konflikten, saj se človeka izogiba ter povzroči relativno malo število škodnih primerov. V Sloveniji škodo po risu povrne država, vendar je poleg finančne plati pogosto potrebno upoštevati tudi emocije oškodovancev. Osebna negativna izkušnja lahko močno vpliva na oblikovanje stališča posameznikov. Anketirani lovci in splošna javnost se večinoma ne strinjata, da ris povzroča nesprejemljivo škodo na domačih živalih (slika 20), medtem ko je delež tako opredeljenih pri rejcih precej nižji. Da ris povzroča nesprejemljivo škodo na domačih živalih, meni kar 31,9% anketiranih rejcev. V Dinaridih se s trditvijo »Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na domačih živalih.« ni strinjalo 67% anketirancev, medtem ko je bil v Alpah ta delež nekoliko manjši s 60,3%. Večino prehrane risov sestavlja srnjad in v manjšem deležu ptice in manjši sesalci. Da večji del

njegove prehrane na področjih ob pašnikih predstavljajo domače živali, se lovci in splošna javnost niso strinjali. S trditvijo »Na območjih, kjer je ris prisoten blizu pašnikov, so domače živali njegov glavni vir hrane« (slika 21) se ni strinjalo 47,7% anketiranih rejcev, medtem ko je 27,1% temu pritrdilo.

Slika 20: Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na domačih živalih.

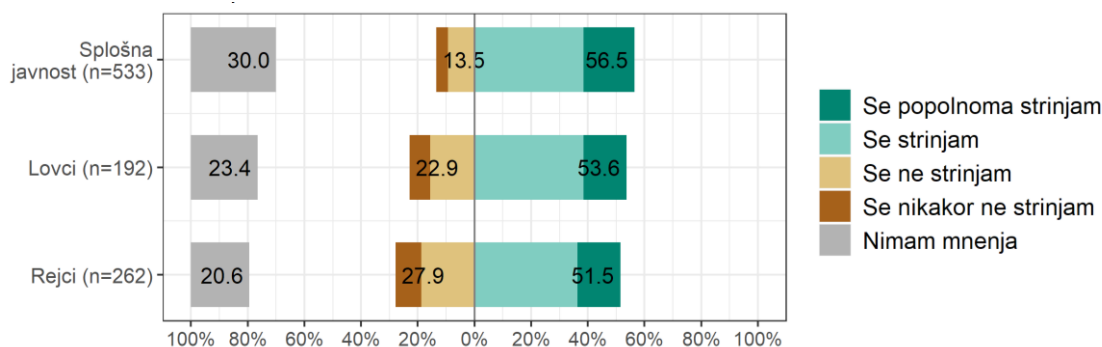

Slika 21: Na območjih, kjer je ris prisoten blizu pašnikov, so domače živali njegov glavni vir hrane.

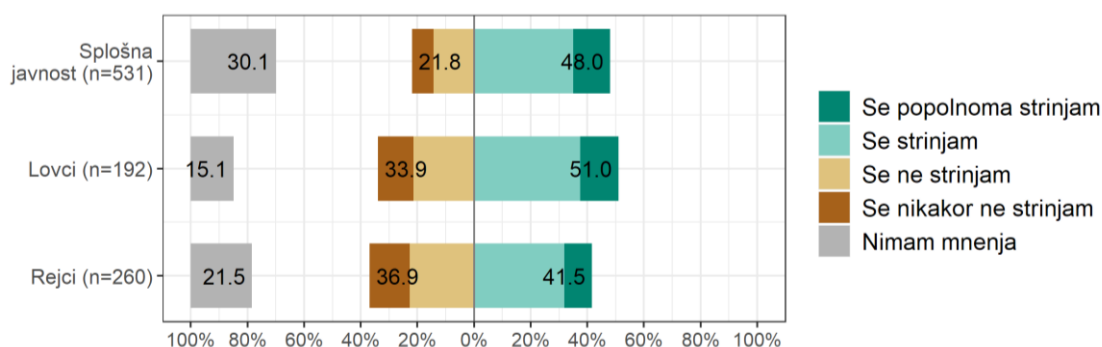
Zaščitni ukrepi

S širjenjem velikih zveri, te prihajajo na območja, kjer so bile odsotne že desetletja ali stoletja. Ker lahko velike zveri ob ponovnem naseljevanju Evrope zasedejo tudi manj primerne habitate, če le niso preganjane s strani ljudi (Reinhardt in sod., 2019), se posledično pojavljajo tudi konflikti. Izobraževanje o različnih načinih zaščite pašnih živali bi lahko imelo pomemben vpliv na zmanjšanje števila konfliktov in izboljšanje odnosa do velikih zveri.

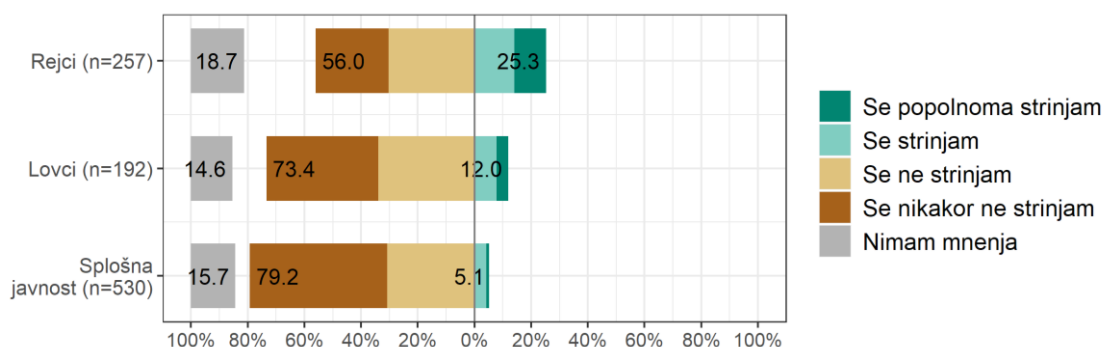
Anketiranci splošne javnosti, lovcev in rejcev menijo, da so pastirski psi najbolj učinkovit način zaščite pašnih živali (slika 22), ki mu sledi električna ograja (slika 23). Mnenje rejcev se malce razlikuje od ostalih dveh skupin, saj je delež rejcev, ki podpira odvzem risa kot način preprečevanja škod, kar 25,3%. Vzrok za to, da je podpora odvzemu višja med anketiranimi rejci kot pa med anketiranimi lovci ali splošno javnostjo, bi lahko bil v tem, da odvzem, za razliko od ostalih dveh ukrepov, prikazanih na spodnjih grafih, od rejcev ne zahteva prilagajanja obstoječe rejne prakse. Lovci in splošna javnost odvzemu (slika 24) močno nasprotujeta. Če rezultate primerjamo z rezultati javnomnenjske raziskave iz leta 2019, opazimo, da imajo rejci sedaj bolj pozitivno mnenje glede učinkovitosti zaščite pašnih živali pred risom s pomočjo pastirskih psov in tudi glede učinkovitosti zaščite s pomočjo električnih ograj, prav tako pa se je zmanjšal delež rejcev, ki podpirajo odvzem risa kot način preprečevanja škod (iz 33,5% na 25,3%).

Slika 22: Pastirski psi so učinkoviti način za zaščito pašnih živali pred risom.

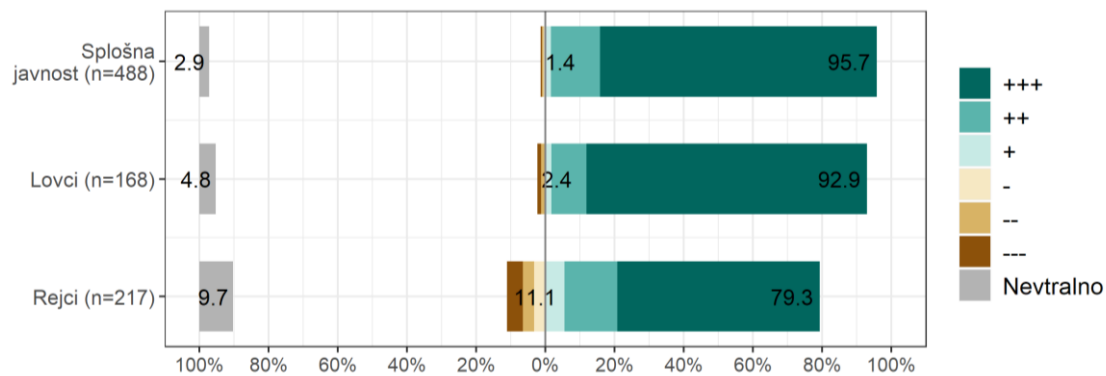
Slika 23: Električne ograje so učinkovit način za zaščito pašnih živali pred risom.

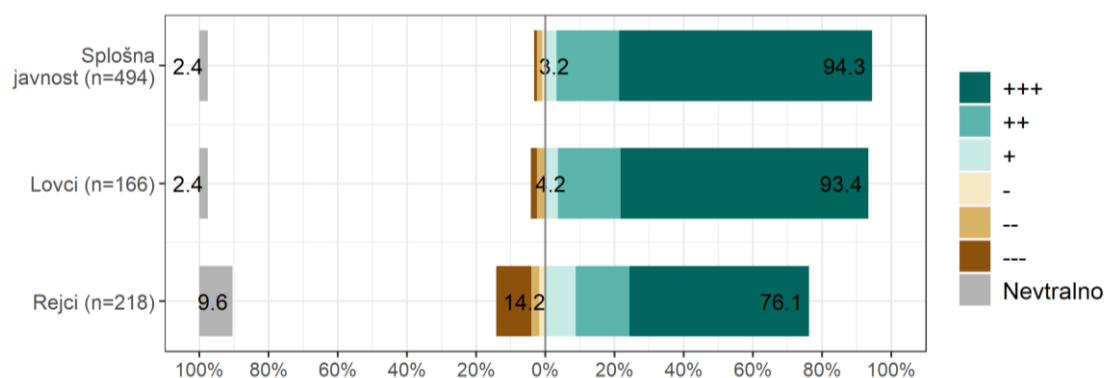
Slika 24: Odvzem risa je učinkovit način za preprečevanje škod v kmetijstvu.

Lovstvo in prepričanja o vplivu risa na plenske vrste

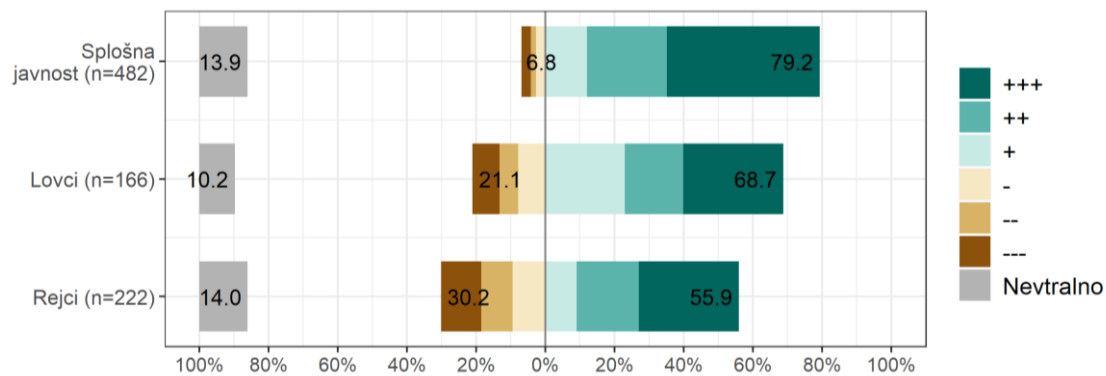
Večji del hrane risa pri nas predstavlja srnjad, zaradi česar lahko prihaja do konfliktov z lovci. Da bi lahko ocenili, kolikšen problem to lahko predstavlja v Sloveniji, smo anketirancem postavili dve trditvi: »Ris ima pomembno vlogo pri uravnavanju števila srnjadi« (slika 25) in »Zaradi prisotnosti risa imajo lovci manj priložnosti za lov parkljaste divjadi« (slika 26). Iz rezultatov lahko vidimo, da se 65,3% lovcev (v prejšnji anketi je ta delež znašal 77,8%) strinja o pomembni vlogi, ki jo ima ris pri uravnavanju števila srnjadi, hkrati pa jih kar 39% (v prejšnji anketi 29,1%) skrbi, da bodo imeli zaradi tega manj možnosti za lov na parkljasto divjad. Splošna javnost in rejci imata podobno stališče glede vloge risa, saj se je s trditvijo »Ris ima pomembno vlogo pri uravnavanju števila srnjadi« strinjala približno polovica anketirancev obeh skupin. Hkrati pa splošna javnost ne meni, da bo prisotnost risa vplivala na možnost lovcev za lov parkljaste divjadi, medtem ko 25,8% rejcev meni, da bo risova prisotnost na to vplivala. Če rezultate primerjamo z rezultati iz leta 2019, opazimo, da se je delež lovcev, ki menijo, da bo prisotnost risa vplivala na možnost lova parkljaste divjadi, povečal, delež

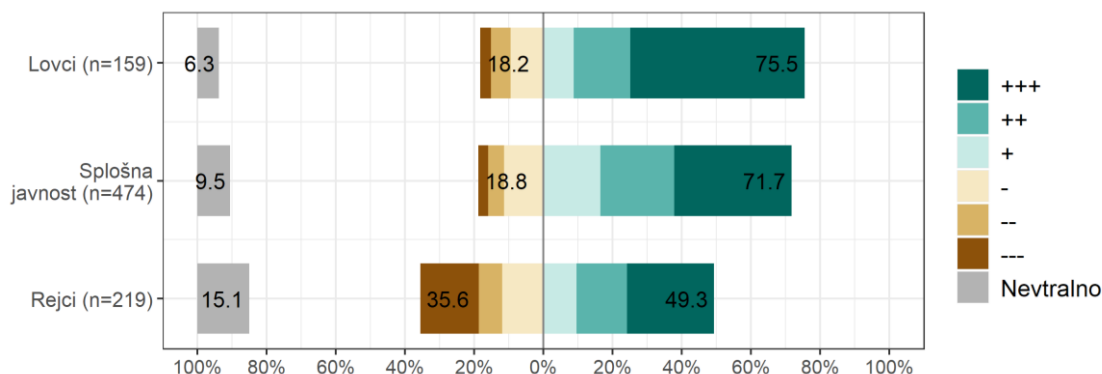
Slika 27: Kakšen se vam zdi ris? Grd/Lep.

Slika 28: Kakšen se vam zdi ris? Nezanimiv/Zanimiv.

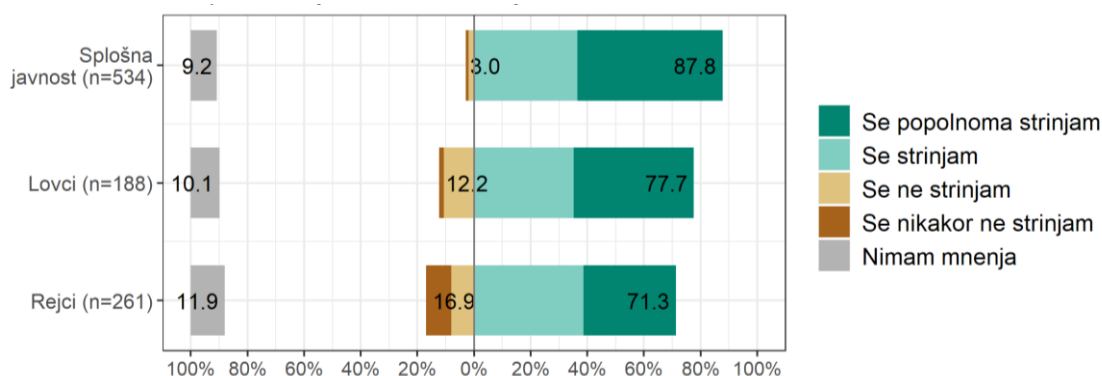
Slika 29: Kakšen se vam zdi ris? Škodljiv/Koristen.

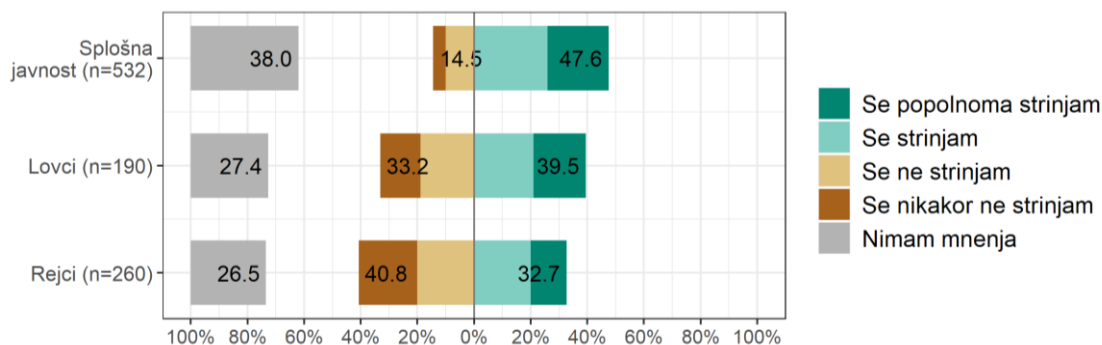
Slika 30: Kakšen se vam zdi ris? Nevaren/Nenevaren.

Velike zveri se večinoma povezuje s konflikti, ne omenja pa se koristi, ki jih njihova prisotnost lahko prinese lokalnim prebivalcem. Ris kot možnost za turizem (slika 32) med anketiranci ni preveč prepoznan, saj se je s trditvijo, da prisotnost risa v Sloveniji pozitivno vpliva na turizem, strinjalo 49,7% anketirancev na območju Dinaridov, na območju Alp pa je bilo takega mnenja le 35% anketirancev. Vseeno lahko opazimo, da se je mnenje v Dinaridih izboljšalo, saj je v letu 2019 v Dinaridih le 41,3% anketirancev menilo, da ima prisotnost risa pozitivni vpliv na turizem. Največ potenciala za turizem v risu vidi splošna javnost, saj se je s pozitivnim vplivom risa na turizem strinjalo 47,6% anketirancev. Med lovci je enako mislečih 39,5%. Najbolj negativen odnos kažejo rejci, kjer je le 32,7% anketirancev v risu prepoznalo potencial za turizem. V primerjavi s prejšnjo anketo (2019), je opazno, da je pri splošni javnosti delež anketirancev, ki se s trditvijo strinjajo, ostal zelo podoben (v prejšnji anketi je bil ta 46,1%), delež lovcev, ki se strinjajo s trditvijo, se je zmanjšal, saj je v letu 2019 znašal 52,7%, delež rejcev, ki se strinjajo s trditvijo, pa se je glede na prejšnjo anketo povečal (iz 25% na 32,7%).

Anketiranci so risa povezovali s simbolom neokrnjene narave (slika 31), še najbolj je bilo to izraženo pri splošni javnosti in kot pričakovano, najmanj pri rejcih. V prejšnji anketi je bil delež lovcev (90,9%), ki so se strinjali s trditvijo, da ris predstavlja simbol neokrnjene narave, višji od deleža splošne javnosti (83,1%), ki se je strinjala s to trditvijo, tokrat pa je, kot lahko vidimo spodaj (slika 31), delež višji pri splošni javnosti. V Dinaridih se s trditvijo, da ris predstavlja simbol neokrnjene narave, strinja 86,4% anketirancev, v Alpah pa 76,9% anketirancev.

Slika 31: Ris predstavlja simbol neokrnjene narave.

Slika 32: Prisotnost risa v Sloveniji pozitivno vpliva na turizem.

Poznavanje risa

Raziskave kažejo, da se z več znanja poveča pozitiven odnos do velikih zveri. Ris je manj konflikten kot volk ali medved in zaradi skritega načina življenja tudi precej manj poznan. Pričakujemo, da bomo to opazili tudi pri analizi odgovorov na vprašanja o poznavanju risa.

V anketni vprašalnik smo vključili sedem vprašanj, s katerimi smo preverjali poznavanje risa med anketiranci:

- Koliko v povprečju tehta odrasel samec risa?
- Kolikšna je dolžina risovega repa?
- Kaj predstavlja večino risove hrane v Sloveniji?
- Ali je ris v preteklosti v Sloveniji izumrl, potem pa je bil ponovno naseljen?
- Kakšen varstveni status ima ris v Sloveniji?
- Ali odškodnino za škodo, ki jo povzroči ris, plača država?
- Kako verjetno je, da ris napade človeka?

Rezultati kažejo, da risa med anketiranci najbolj poznajo lovci, saj so v povprečju pravilno odgovorili na 78,4% vprašanj, medtem ko sta splošna javnost in rejci prikazala podobno znanje. Anketiranci splošne javnosti so v povprečju pravilno odgovorili na 51,3% vprašanj, rejci pa na 52,5% vprašanj. Najmanj znanja so anketiranci pokazali pri vprašanju o verjetnosti napada risa na človeka. Pravilno je odgovorilo 49% lovcev, 24,6% splošne javnosti in le 16% rejcev. Prav tako velik del anketirancev ne pozna/nima pravih informacij o teži risa. Pravilno je odgovorilo 55,5% lovcev, 45,1% rejcev in 41,2% anketirancev splošne javnosti. Največ pravih odgovorov pa je bilo na vprašanje »Kakšen varstveni status ima ris v Sloveniji?«, da je ris v Sloveniji zavarovana vrsta je pravilno odgovorilo 97,4% lovcev, 79% rejcev in 73,9% anketirancev splošne javnosti.

Zanimivi so tudi odgovori pri vprašanju glede izplačila odškodnine po risu. Ker je ris v Sloveniji zavarovana vrsta, škodo po njem izplačuje država. Med rejci je pravilno odgovorilo le 45,9% anketirancev. Pri splošni javnosti je pravilno odgovorilo 36,5% anketirancev. Lovci so bili dosti bolj informirani, saj jih je pravilno odgovorilo kar 89,6%. Škode po risu so večinoma redke, vendar bi s povečanjem populacije lahko narasle, zaradi česar je pomembno, da rejci poznajo možnosti za povračilo škod, ki bi zaradi tega lahko nastale.

Viri informacij

Anketiranci so kot vir, preko katerega prejmejo največ informacij o risu, navedli medije.

Seznanjenost s projektom LIFE Lynx

Za projekt je do prve polovice leta 2021 že slišalo 53,9% vseh anketirancev, pri čemer je zanimivo, da sta deleža rejcev in splošne javnosti, ki sta že slišala za projekt, višja na alpskem območju kot na dinarskem, delež lovcev, ki je že slišal za projekt, pa je malce višji na dinarskem območju. Največja razlika med območjema je pri rejcih, saj jih je v Alpah za projekt že slišalo 53,7%, v Dinaridih pa le

40,2%.

Projekt najbolj poznajo lovci, saj je kar 89,6% (v anketi 2019 je bil ta delež kar 98%) anketiranih lovcev že slišalo za projekt. Lovska zveza je eden izmed projektnih partnerjev, s čimer lahko tudi razložimo visoko poznavnost projekta med anketiranimi lovci. Najmanj projekt pozna splošna javnost, saj je le 44,4% anketirancev že slišalo za projekt. Med rejci je za projekt slišalo 47,6% anketirancev. Izmed posameznih ciljev projekta je med vsemi deležniškimi skupinami najbolj poznana doselitev risov, sledita pa ji čezmejno sodelovanje ter vključevanje različnih deležniških skupin, manj poznana pa sta cilja pomoč odločevalcem in dokumentarni film.

Anketiranje bomo ponovili še enkrat tekom sedem letnega projekta, kar nam bo omogočilo primerjavo prepoznavnosti projekta med posameznimi deležniškimi skupinami.

Zaključek

V primerjavi z javnomnenjsko raziskavo, ki je bila izvedena v letu 2019, je odnos anketirancev splošne javnosti do risa zelo podoben; ohranitev risa in naselitev novih osebkov močno podpirajo, sama naselitev pa ima tokrat še celo večjo podporo, kot pa jo je imela v letu 2019. Pri lovcih sicer izgleda, da se je podpora risu, v primerjavi z rezultati iz leta 2019, malce zmanjšala, vendar pa je bilo število lovcev, ki je sodelovalo v tokratni raziskavi, skoraj štirikrat večje od števila lovcev, ki so sodelovali v prejšnji raziskavi in tako lahko domnevamo, da je tokratni vzorec precej bolj reprezentativen za skupino lovcev, kot pa je le ta bil v letu 2019. Če primerjamo rezultate tokratne ankete z rezultati ankete, izvedene v okviru projekta DinaRis v letu 2008, v kateri je sodelovalo še nekoliko višje število lovcev kot v tokratni anketi, vidimo, da je stališče lovcev pri večini vprašanj podobno, oziroma je pri lovcih podpora risu sedaj višja. Iz zgoraj napisanega torej lahko sklepamo, da so rezultati tokratne javnomnenjske raziskave glede odnosa lovcev bolj reprezentativni kot leta 2019, s tem pa tudi pojasnimo razlike v deležih med letoma 2019 in 2021. V Sloveniji v aktivnosti ohranjanja in monitoringa risa aktivno vključujemo tudi lovce, kar je pomembno tudi nadaljevati, saj so nekatere raziskave pokazale, da lahko eno od ključnih groženj ohranjanju risa v Evropi predstavlja tudi nizko sprejemanje s strani lovcev (Boitani et al. 2015).

Kljub temu, da so rejci deležniška skupina, ki risu izraža najmanj naklonjena stališča, pa je njihov odnos do vrste v splošnem še vedno pozitiven. Med leti se kaže tudi izboljšanje njihovega odnosa, doselitev novih risov sedaj podpira več kot polovica anketiranih rejcev. Tudi povečanje števila risov sedaj podpira več rejcev, kot pa jih le temu nasprotuje.

Med območjema Dinaridov in Alp še vedno obstaja nekaj razlik v mnenjih, se je pa mnenje anketirancev iz območja Alp pri kar nekaj trditvah približalo ali skoraj izenačilo z mnenjem anketirancev iz območja Dinaridov. Priporočamo, da se tudi v prihodnosti nadaljuje informiranje in vključevanje ključnih deležnikov v aktivnosti projekta na obeh območjih, še posebej pa na območju Alp, saj tam pred letom 2021 prebivalci niso imeli veliko možnosti za neposreden ali posreden stik z risom.

Med rejci in javnostjo je tudi večji del neopredeljenih, kar ni nujno pokazatelj neznanja in potrebe po informiranju, ampak bi lahko šlo za nezainteresiranost, previdnost pri sporočanju svojega dejanskega mnenja ali ambivalentna stališča. Prisotnost različnih čustev lahko namreč privede k manj stabilnemu izoblikovanju stališč (t. i. ambivalentnim stališčem), kar se lahko pri isti osebi istočasno odraža v naklonjenosti in nenaklonjenosti (Olson in Maio 2003).

Glede na to, da se bo populacija risa na našem območju v prihodnosti verjetno povečala in da je le manj kot polovica rejcev v tej anketi seznanjena s tem, da škodo po risu povrne država, menimo, da bi bilo dobro izboljšati informiranje rejcev o tem.

Priloga 1 - Komentarji anketirancev

hvala

meow (:

Imam premalo informacij, da bi se bolj odločno opredelila do nekaterih zastavljenih vprašanj. Vsekakor pa projekt podpiram. Srečno delo naprej.

Bojazen, da se ris prekomerno namnoži kot sta se medved in volk, ker ima pri ohranjanju populacije prste vmes človek (dotično projekti). Slovenija postaja evropski zverinjak.

Imamo že dovolj divjadi, da nam uničujejo kmetijstvo. Medved, vovk, jeleni, srnjand, divji prašiči, pa še kaj bi se našlo

Če bi živeli na samotni kmetiji z otroki, dvomim, da bi podpirali naselitev zveri v naše gozdove. Morda bi bil že čas, da bi poskrbeli tudi za varnost ljudi!

Ris je prelepa - čudovita žival. Je odličen lovec. Zradi njega je narava bogatejša, lepša. V upanju, da se bodo risi, ki so prišli v Slovenijo dobro počutili v naših gozdovih, bo to za ljudi naravno, ravnotežje v naravi zelo dobr oz. pomembno. Pregarjanje in ubijanje risov je nezakonito obsojanja vredno dejanje.

Hvala, da se trudite. Upam, da vam uspe in ne obupajte.

Samo komentar na vprašalnik - drugič 3x preverite celotni vprašalnik (številčenje vprašanj in posledično besedilo)

Zelo malo imam znanja o risu, a spoštujem naravo in njene prebivalce - razen ljudi, ki smo že škodljivci - mislim, da najhujši! Svoje otroke sem vedno učila, da nam planet ne pripada, da smo le začasni obiskovalci, postiti ga moramo čistega za zanamce

da bi se le "prijel"

Upam, da nam uspe ohraniti risa, ki je unikaten in zelo lep primerek biotske raznovrstnosti

Ris mi je nekoč uničil domače kokoši (kakšnih 5 let nazaj).

Srečno!

Hvala za vaš delo. Upam, da vam uspe doseči vse vaše cilje. Čeprav ni povezano s to temo, ampak z domačimi mačkami, bi vas rada seznanila z negativnimi izkušnjami, ki jih imam z ljudmi iz teh krajev. So nekateri ljudje, ki ne tolerirajo niti domačih mačk, jih kruto pobijajo že kot mladiče ali pa jih peljejo v sosene vasi (moji mucki so vsi zavrženčki). Nekateri imajo doma živolovke in lovijo vse mačke, tudi hišne, ki so zunanje in jih nato vozijo drugam. Vem, da enega modkega, ki daje jest pticam (gozdnim, vrabci itd) že 4 leta pozimi in poleti, ki sovraži mačke, zato ker mu lovijo ptice. Ta je iz Kobarida in je z živolovko polovil in peljal proč vse domače mačke. Zato sem morala moje zapreti v hišo, čeprav imamo veliko dvorišče in nismo v bližini večje ceste. Smo se obrnili na lokalno veterino, ki je pristojna za te zadeve, pa zgleda da jih ne zanima in dajo prav tistim, ki to delajo. Žal

ni nobenega nadzora. Upam, da v gozdu srečam kakšnega prelepega risa. Lep pozdrav

Iskreno se razveselimo vsakega novega "mačkona", ki zakorači v naše gozdove! Pa lep pozdrav in uspešno nadaljevanje projekta!

Ris sodi v divjino, preveč se je že približal urbanim naseljem. Hribovske kmetije so že tako preveč obremenjene z divjimi plenilci domačih živali predvsem mladičem - medved, volk in šakal so že redni obiskovalci hribovskih in tudi vasi na ravnini. Če ti zver upleni mladiča domače živali je razvoj zelo neuspešen

Projekt je dobro zastavljen, vendar niso urejene škode ki jih povzroča divjad na kmetijskih površinah. Vsem, ki še kmetujejo, največkrat v lastno izgubo, bi morali urediti primerno oceno in izplačilo škod.

*Veliko časa preživim v gozdu. Prisotnost volkov in risov mi ne dovoli sproščenega bivanja v gozdu. V naseljenih območjih nas ogroža korona globje v gozdovih pa divje živali žal so moje misli take za naseljenost le teh se zelo trudite da pa bi seznanili ljudi z varnostjo sobivanja pa ni storjenega nič.
lep pozdrav*

Želeli bi dokumentarno oddajo o slovenskem risu in potomstvu! P.S. enega smo že videli na Slo2 Lep pozdrav

Obožujem mačke

Poskrbite za TV oddajo "ris v naših gozdovih". Prikažite vse pozitivne lastnosti tako risa kot vpliva na okolje. LP

Imela sem to srečo, da sem risa bežno videla v Podljubelju. Bilo je leta 1979 ali 1980. Takrat sem urejala prostorske dokumente za občino Tržič in smo z gozdarji in kmetijci izdelovali kategorizacijo kmetijskih zemljišč. Potem nisem nikoli več slišala zanj, nikjer v Sloveniji.

Zaščititi vse nedomače živali in domače. Hvala.

Ohranite lepe rise! Srečno!

Podpiram takšne projekte

V naši vasi (Begunje) in sosednji (Selšček) so videli 2 risa, mislim da lani marca oz spomladi

Pozdravljeni, zanima me, če bo tudi v tem sklopu oz pri spremljanju risov organizirano sledenje risov kot je bilo pred leti v zimskih mesecih organizirano sledenje volkov. Hvala, uspešno delo še naprej

Imam premalo info o risu. Ali se prehranjuje z mladimi ovčami, jagenjčki? Ali lovi miši in podgane? V drugem primeru bi bil zelo koristen.

Hvala za vprašalnik, podpiram vaše delo. Zaščitimo rise in vse živali!

Verjetno je še precej vrst živali na zemlji, ki jim grozi izumrtje. Verjetno je to bilo in bo tudi v prihodnje. Je pa v tem času premočan vpliv človeka na naravo na splošno in po moje se to ne da ustaviti, bo pa prišlo do uresničitve reka - človek obrača, bog (=narava) obrne

V Sloveniji imamo že preveč zveri (medved, volk, šakal...) ne potrebujemo še risa

Prosim, da me izbrišete in ne nadlegujete več, hvala. Sem velika ljubiteljica živali. Pri srnadi ko jo vidiš ti srček zaigra, pri zverih pa ti srce zaostane za trenutek. V gozdu so mi lepe živali, ki niso nevarne človeku + napadalne na domače živali, ki jih imajo kmetje, kakšno grozno doživetje, ko kmet zagleda, tak grozni prizor, umorjenih svojih najljubših živali konja, govedi, da ne govorim o drobnici. dobro, da lastnika ne zadene kap. Lep pozdrav in urejate svoje delo tako, da bo ljudem v zadovoljstvo.

V kraju kjer živim sem videla risa samo 1x, v gozdu, seveda.

Dobrodošel Tris in še ostali 4, ki ste na poti

Spoštovani, hvala vam za poslano anketo. Ris seveda sodi v naravno okolje, ampak v manjšem obsegu. Veliko rejcev v Sloveniji ima težave z divjimi živalmi, zlasti z volkovi in medvedi. Tukaj bi se morala ta populacija zmanjšati; tako velja tudi za rise. Ker mi kmetje drobnice ne redimo za divje živali temveč za prodajo in da se naši strmi travniki ne zarastejo. Lep pozdrav

Žal ne vem dosti o risih. Srečno!

Kolikor se jaz spomnim, da včasih v naših gozdovih ni bilo risa in ne volkov pa tudi medvedov. Lep pozdrav

Imam zelo rada živali domače in gozdne in naravo! Mislim, da nimajo živali več miru v gozdu, ker je vedno več motork, traktorjev, največ pa motorjev. Najrajši gledam o živalih in narave. lep pozdrav

Ris lahko skoči zelo visoko. Samo z let. Kanada je rise tam poimenovala senca gozdov ker so izmuzljivi Maks 7 let

Veseli me da skušamo vsaj malo povrniti svoj dolg Naravi. Hvala za vaše delo.

Srečno pri projektu!

Zanimajo me rezultati oz. potek projekta. Hvala

Poleg medvedov, volkov in šakalov menim da se kmetom ni potrebno ukvarjati še z risi. Ko bo država imela kontrolo nad zvermi se bom strinjala z naselitvijo dokler pa je tako, da moramo kmetje poskrbeti in financirati vso škodo sem strogo proti naselitvi risov

Vse pohvale za delo

Podpiram naselitev risa, če ne bo iz tega naslova dodatne škode ali strahu lokalnih prebivalcev, v nasprotnem pomenu sem proti, ker je že medvedov preveč

Se strinjam, da bi povečali populacijo risa na naših gozdovih - dobrodošli. LP

Postavljate napačna vprašanja. Kako je s projektom nekega ptiča, ki se izvaja na ozemlju RS? Kakšni so zaključki? V neokrnjeni naravi zaščite pred zvermi niso potrebne, zakaj? Tam ni človeškega vpliva, kjer v RS ni človeškega vpliva? Simbol, kot mu pravite vi, postane kvazi simbol, parodija. Kaj je vaš cilj?

Šele sedaj se zavedam, da res nimam pojma o risih. Spomnim se samo kako izgledajo iz živalskega vrta

Cenim vaše delo in upam, da vam o nam bo uspelo vzpostaviti zdravo populacijo risa v SLO

Ris ima napako, da vsakokrat poje svežo žival. Pri nas bo ob veliki populaciji risov zmanjkalo jelenjadi, kar bi bila velika škoda, čeprav je žival lepa.

Morda bi lahko anketirance spodbudili, da si kaj o projektu preberejo na vaši strani, razno o rezultatih ankete. Lahko bi vprašalnik strnili na manj papirja

Lep pozdrav

Moje mnenje je, da je Slovenija premajhna država, da bi naselili toliko risov

Dobro bi bilo naredit anketo o volku

V primeru naseljevanja risa v naši državi, je potrebno paziti, da jih naselimo v velike gozdove, kjer bodo lahko živeli v sozvočju z naravo in da ne bodo napadali domačih živali in uničevali morebitne pridelke. Po mojem je primeren Kočevski rog.

Upam, da imam vso pravico živeti v naravi. Medved, volk in sedaj še ris mi to onemogočata. Nisem tako (...) če mi lovec pokaže da je 50 m od mene šel medved ali volk. Seveda grem upam pa, da mi boste poplačali strah. V bližini kjer živim so naselili miroljubne šakale, od včasih 20 srn, ki so se pasle jih je sedaj še cca 5. Spoštujte vse živali ne samo zveri. Zakaj je v SLO vsaka zver več vredna kot človek.

Kakšen občutek ima kmet, ko mu ris uniči čredo ovac.

Super projekt!

O projektu Life Lynx me je informiral sin, dijak gimnazije, ki se je z njim seznanil pri izbirnem predmetu ekologija.

Zelo lepo pripravljen vprašalnik in dobra publiciteta o risu Trisu na Pokljuki. Upam, da se naši otroci v šoli tudi kaj pogovarjajo o risu, naselitvi in koristnosti. Hči (7 let) nič ni vedela o Trisu. Hvala. P.S. Dobra poteza z reminderjem (kartica). Delovalo je! Hvala

Spomnim se besed pokojnega dedki ko je bil lovec in je velikokrat govoril "kriv kljun in kriv krempelj je sovražnik kmeta". Rada imam divjino ne pa zverinjak. Medvedov, volkov in risov je v Sloveniji dovolj, nekaterih celo preveč. Najgrše delo pa opravljajo NVO, katere se potikajo in vtikajo v vsako reč in v vse odloke.

Ne podpiram naseljevanja uvoženih živali, treba je odstraniti šakale.

Če sem slabo pisala se opravičujem. Rada bi delala z živalmi ob njih se dobro počutim. Za dobro rešitev se vam lepo zahvaljujem. Za ugodno rešitev naših risov vam najlepše hvala.

Ta projekt ne prinaša nobene koristi razvoju podeželja (to je modna muha): Slovenija je premajhna za take projekte. Naj se rajši projekti usmerijo v podporo malih kmetij (Mladine) da bi lahko tudi kakšen lahko živel na kmetiji. Projekti za podpiranje (ris, volka), popolno skregano z kmečko logiko. Tako razmišljanje je popoln korak nazaj. Prosim začnite že enkrat razmišljat v dobrobit človeka ne pa zveri

Ali moramo slovinci živeti v zverinjaku.

Ris je naša avtohtona žival in moramo omogočiti pravi habitat in spremljati populacijo

Ne vem, če je bil ris že naseljen tukaj in se je umaknil, potem mu tu ne "paše"

*Vprašalnik Life Natura je spodbuden za čim večji pomoči živali za razvoj neizumrtja v naravi
zaščitene živali - ptiči (labodi). Živim ob jezeru HE Mavčiče.*

Obvezno je treba zaščititi vse živali, okolje, vodne vire

*Dobro bi bilo, da bi bila škoda na domačih živalih povrnjena ne glede na zaščitne ukrepe. Če že
hočete, da je Slovenija živalski vrt, bi bilo to pošteno. Slovenski rejci se ukvarjamo z zaščitnimi ukrepi
in smo deležni škod zaradi zveri prodajne cene naših izdelkov pa so nižje kot v Nemčiji, kjer teh
problemov nimajo*

Nadaljujte s študijo in ustrezno ukrepajte za ohranitev narave.

*Veselite mi je bilo sodelovati v anketi (projektu) hvala, LP in vse dobro! Z veseljem si bom ogledal
rezultate raziskave*

Rad bi dobil informacije o zaključku ankete (rezultati). lep pozdrav, uspešno delo!

Risa, medveda, volka je potrebno ohraniti, vendar po pameti in v sorazmerju

Nasmejte se malo, malo za šalo, malo za res

*Določen del konzervativnih lovcev ni naklonjen ohranjanju risa, saj le ta za preživetje upleni
precejšnje število divjadi. To pa pomeni manj odstrela (legalnega in ilegalnega) za lovce. Zato je
nadzoru, ki preprečuje krivolov oz odstrel zaradi sebičnosti lovcev jemati resno in ga povečati. Prav
tako je potrebno povišati kazen za krivolov.*

Tak odgovor velja tudi za medvede in volkove.

Sklicevanje na prejšnje številke vprašanj - odgovorov -> drugič malo več pozornosti

*Škodo, ki jo povzroči ris na domačih živalih mora obvezno plačati država. Enako velja za medveda in
volka.*

Obdržite risa v Sloveniji

*Gledano s strani živaloljubcev je risa in podobnih živali premalo in premalo zaščiteneh. Gledano s
strani živinorejcev pa glede na situacijo... vedno preveč mislim da je potrebno najti neko ravnovesje,
pomagati živalim da živijo v zadostnem številu, nikoli pa pozabiti na ljudi, ki kmetujejo na njihovem
področju. Na Rožnik risa zagotovo ne bo nihče naselil.*

*Menim, da je žalostno in kruto, da ljudje sploh odločamo o živalih, ki imajo svoj prostor na Zemlji in
naravi, saj smo prav mi ljudje tisti, ki bi morali kontrolirati sebe, saj že stoletja uničujemo naravo za
svoj bivalni prostor in posledično povzročamo množično izumrtje živalskih vrst, zato nam ta pravica
ali smemo odločati kje bo kakšna žival se naseljevala nam popolnoma ne pripada*

Ohranjanje risa je po mojem mnenju pomembno zaradi ohranjanja raznolikosti živali pri nas. Če ste se že odločili za naselitev novih risov se morate zavedati tudi da je za bodočnost Slovenije (naših otrok) zelo pomembno tudi ohranjanje slovenskega podeželskega kmeta! Ko se bo ris namnožil do te mere, da bo začel delati škodo v kmetijstvu od vas pričakujem, da boste ustrezno ukrepali. Zelo pomembno bo preprečevanje prekomernega razmnoževanja.

V prihodnje bi bilo dobro, da poleg vprašalnika podate še kakšne podatke o risih. Koliko jih imamo, kjer živijo, če so nevarni/agresivni, kakšno škodo lahko in kakšno škodo so že povzročili itd...

Divjadi je že veliko in bi bilo lepo naseliti določeno število risov, da bi bolj uravnavali število divjih živali.. Lep pozdra

Vprašanje 38 ni smiselno , ker se navezuje na vprašanje 40 - starost posameznika

Morda bi se anketa lahko izvajala tudi prek spleta. Samo predlagam. V vsakem primeru pa z veseljem izpolnim.

Divji prašič mi je že naredil škodo na travniku, delno sanirala LD. volk in medved mi ubijata drobnico (ovce) na pašniku - država plača, če uspeš dokazati...tudi ris je lahko nevarnost za ovce na pašniku ob gozdu. Bom pa moje "hobi kmetijstvo" opustil pa naj se zaraste še ta hektar uporabne zemlje, divje zveri bodo pa lepše bivale, jaz pa shopping v LIDL pa bom tudi užival...

Risa je potrebno ohraniti za naše zanamce. Podpiram naselitev novih osebkov in s tem povečanje genske pestrosti in skrb za to da ris ne izumre na našem prostoru, ob ugodnem razmnoževanju v prihodnosti upam na povčanje številčnosti populacije in posledično nekoč v prihodnosti tudi na možno uvrstitev med lovce vrste, tako kot je nekoč že bilo.

Imam en dober predlog. Baje da bojo v ZDA odstranjevali ograjo med ZDA in Mehiko kaj se ne bi Slovenija zavzela za odkup ograje in bi ogradila Slovenijo po državnih mejah, da ne bi Slovenci mogli zbežati potem pa nakup še dodatnih 200 risov pa 50 krdelov volkov za povrh pa še kakih 2000 medvedov po besedah okoljevarstvenikov to Slovenija njeno ozemlje vsekakor prenese, kajne!! LP

Divje zveri se množijo tam in tedaj, kjer zmanjka ljudi...za človeka gre. v odnosu do sočloveka, da ne postane zver. homo homini lupus/lynx. Jaz bi si upal predlagati raziskovali projekt z naslovom: depopulacija človeka v evropi: vzroki, okviri in posledice. Vam pa, dragi mladi raziskovalci, želim dobro izbranega življenjskega partnerja/parnerko ter srečno, zdravo družino, ki bo izžarevala tudi v okolje...

Pohvala vsem članom projekta! Imam pa predlog za reševanje še bolj pomembnih bitij. Živim na eko kmetiji in opažam, da je žuželk in ptic vse manj. Pred 50 leti so npr sinice gnezdile v vsaki luknji; npr tudi v kvadrh za gradnjo. Sedaj pa videvam le še gozdne sinice. V škrapah v bližini hiše zadnjih 5 let ni gnezdila ptica. Še pred 10 leti so bile vse luknje zasedene (sinice, taščice, pastiričke, vrabci, kosi, škorci...) v l 2020 do julija skoraj ni bilo videti os. V l 2019 jih je bilo 5x manj kot leta pred tem. Ni bilo osirjev v bližini hiše. Nekaj je zelo narobe. Predlagam še reševanje žuželk. Brez njih bomo sami imeli težave s preživetjem

Zakon ste

V primeru škode kam se obrniti

Se opravičujem, ker nisem takoj izpolnil, kasneje pa vprašalnik založil in naj praktično pozabil. Lep

pozdrav

Samo globok poklon vašemu projektu!

Vso srečo s projektom!

Vse lepo o zvereh, nekaterih je že preveč (volk, medved, šakal) zato jih je potrebno zmanjšat, ter škodo ki jo naredijo na domačih živalih redno in pravično izplačevati. Nameniti manj denarja za projekte in nevladne organizacije ki zagovarjajo volka in medveda raje pomagat kmetom in njihovim živalim

Zavod za gozdove se na populacijo odziva s 5 letno zamudo ! Krokar ipd potem bi pa škodo naprtili lovskim družinam. Kar se tiče šakala, bi se lahko učili od Hrvatov!

Pokritost našega lovišča je pretirano prezasedena z zvermi (medved, volk, ris, šakal): Vse to se hrani s parkljasto divjadjo!

Vprašanje št 2 popolnoma nejasno! Nikjer ni jasno napisano kateri ris? Vprašanje št 46 je napačno! Šlamparija!

Ali bo moral medved plačati za uspešno naselitev risa, ker mu krade plen. Hvala

Dokler ne bo škode na drobnici imate mojo podporo

Napaka v vprašanju 38 in 46

Ris ali navadni ris je prvotno živel v listnatih gozdovih, človek ga je preganjal v gore in in redko goznata krajina. Naseljuje območje od Severne Evrope do vzhodne Azije. Je zaščiten.

Domače živali niso mrhovišče za divje zveri ris volka medveda šakala lisico. Prosto ali ograjene domače živali so najlažji plen za zveri. Komu bomo dali prednost kmetistvu ali pa bo Slovenija en sam živalski vrt za zveri in divjat. Pojdite ceste pometati in nesnago pobirajte ne pa ljudem vseljevati vaše projekte, kar za njihove posledice ne odgovarjate. Škodo nosijo le rejci. Nihče ne redi domačih živali za plen divjim zverem.

Ris je v Sloveniji potreben v stabilni populaciji, se mi zdi, da pa je naseljevanje v Triglavski narodni park nesmiselna.

Pri prvi naselitvi smo imeli lovci zelo odklonilen odnos do risa - nezakonit odstrel. Upam, da bomo tokrat odnos popravili!

Ris ne sodi v naše območje in ne moremo sobivati, torej ris ali kmetije, to je vprašanje. Predniki so ga odstranili, da so lahko preživeli!

Odgovor je isti kot pri volku, vprašalnik sem vam poslal. Potrebno je zagotovilo, da lovci tudi v bližnji in daljni prihodnosti ne bodo na račun ponovne naselitve plačevali škode po tej vrsti tudi, ko se bo populacija ojačala. Posledično bomo imeli lovci manjše dohodke - prihodke od prodaje divjačine, ki je edini vir za povračilo škod od divjadi.

Za škodo na domačih živalih še nisem slišal. Z vsemi živalmi naj upravljajo ljudje, ki poznajo živali, njihova življenja in še vse kar spada k življenju živali in ljudi v skupnosti. Naj se vsi ne vtikajo v te

stvari. Tsisti pa, ki s tem upravljajo naj poslušajo tudi vse ki so lahko prizadeti in tudi tistih ki so bili prizadeti zaradi risa verodostojnih

Ta vprašalnik je sestavljen za vrtec! Skrbi me ne za mene osebno ampak za bodoči rod, ker če bo šlo tako naprej pravnuki sploh ne bodo poznali kakšna je srna v naravi. Zamislite se predragi strokovnjaki in ljubitelji risa-volka-medveda

Babica mi je pripovedovala rojena 1864 leta, da je bilo pri gor. jezeru drevo vrba, ki še raste delal zasedo na ženske ki so hodil po vodo s škafi v jezero. Ko so nesle na glavi v škafu domov jih je ris napadel tako da so pri begu razbile škafe. To je dokaz, da so rise sovražili

Veliko uspeha vam želim!

Pohvale za lepo urejen vprašalnik in opomnik

Zakaj doseljujete rise samo iz Slovaške in Romunije ne pa tudi iz Rusije, Norveške, Poljske itd, da bi tako dosegli večjo genetsko raznolikost?

Leta 2005 videl risa v naravi. Samo takrat in nikoli več. Veliko sreče pri naseljevanju risa v Sloveniji.

Drugič pošljite še kemik

Vse dobro vam želimo!

Ovce pasemo na pašnikih z navadno ograjo. Kako dokažeš pravico do odškodnine zaradi risa, saj jagenjčki kar izginejo?

Vprašalnik bi bil dostopen in "cenejši" za vse, če bi bil narejen v spletni obliki

Nimam. Pomagajte risom.

Absolutno zmanjšati plan odstrela parkljaste divjadi!

Risa je potrebno v SLo doseliti, a ga številčno spet uravnavati. Populacija risa ne sme biti visoka.

Kako si predstavljate življenje v prihodnosti na podeželju v družbi risa. Povem vam, kako to vidimo mi. Ves čas v skrbeh za domače živali, povzročanje dodatnih časovnih in materialnih stroškov. Otroci se ne bodo mogli prosto igrati, samostojno hoditi v bližnjo šolo. Obdelovanje kmetijskih površin v goratem svetu se že tako opušča zaradi nekonkurenčnosti, ris pa bi to stanje samo poslabšal

Pamet v glavo

Ris napade žrtev iz zasede

V prostem času se precej gibljem po gozdu v bolj oddaljenih predelih od naselij. V zadnjih 10 letih sem risa srečal 3x. Mislim, da je prav, da se risa naseli v bolj oddaljene gozdove od urbanih naselij, kjer se ljudje preživljamo s kmetijstvom (živina na pašnikih).

Zanima kmete zakaj nam vsiljujete zveri kot so ris, medved, volk in sedaj še šakali, da naj sobivamo z zvermi. Zakaj si jih ne ogradite in hranite? Kmetje z domačimi živalmi kot so: ovce, koze, goveje, konjerejci bi bili zelo srečni če bi se to zgodilo. Hvala za razumevanje. lep pozdrav

Priloga 2 – Vprašalnik

LIFE
Lynx

Projekt izvajamo s podporo finančnega mehanizma
Evropske komisije LIFE.

Spoštovani!

Skupaj s partnerji iz Hrvaške, Italije, Slovaške in Romunije izvajamo projekt imenovan "Reševanje risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem" (LIFE Lynx). Namen projekta je reševanje naše populacije risa pred izumrtjem z doselitvijo 14 risov iz Romunije in Slovaške, ki bodo izpuščeni v Sloveniji in na Hrvaškem. Eden izmed pomembnih ciljev projekta je tudi ocena tolerance javnosti do risa in upravljanja z risjo populacijo. Sledeči vprašalnik je pomembno orodje za izvedbo raziskave mnenj.

Vi in mnogi drugi odrasli prebivalci Slovenije ste vabljeni k sodelovanju v raziskavi o odnosu javnosti do risa in upravljanju z populacijo v Sloveniji. Prosimo, da čim bolj v celoti odgovorite na vsa vprašanja in nam izpolnjen vprašalnik v priloženi kuverti s plačano poštino čim prej vrnete.

Vljudno vas prosimo, da podate svoje mnenje o ohranitvi risa (za, proti ali nevtrarno). Vaše mnenje je pomembno in bo pomagalo pri prihodnjih odločitvah glede upravljanja z risom. Vaše sodelovanje pri izpolnjevanju vprašalnika je popolnoma anonimno, vaši odgovori bodo za namene analize združeni z odgovori drugih.

Če imate kakršnakoli vprašanja o raziskavi ali bi radi izvedeli kaj več o projektu, me lahko kontaktirate na: 01/ 320 3336 (med delavniki, 10:00–14:00) ali na meta.mavec@gmail.com. Rezultati raziskave bodo objavljeni na spletni strani projekta: www.lifelynx.eu.

Za vaše sodelovanje se vam že vnaprej najlepše zahvaljujemo!

S spoštovanjem,
Meta Mavec, sodelavka na projektu
Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani

Prvih nekaj vprašanj se nanaša na vaš odnos do risa in prisotnosti risa na splošno. Prosimo, da pri vsakem vprašanju obkrožite tisti odgovor, ki najbolje opiše vaše občutke in mnenja.

1. Kakšno je vaše stališče do risa?

a) Popolnoma odklonilno.	d) Naklonjeno.
b) Odklonilno.	e) Popolnoma naklonjeno.
c) Ne morem se opredeliti.	

2. Kakšen se vam zdi ris?

	Popolno ma	Večino ma	Delno	Ne eno ne drugo	Delno	Večino ma	Popolno ma	
Grd	3	2	1	0	1	2	3	Lep
Nezanimiv	3	2	1	0	1	2	3	Zanimiv
Nevaren	3	2	1	0	1	2	3	Nenevaren
Škodljiv	3	2	1	0	1	2	3	Koristen

Vprašanje	Se nikakor ne strinjam	Se ne strinjam	Nimam mnenja	Se strinjam	Se poponoma strinjam
3. Risa je v Sloveniji potrebno ohraniti za prihodnje generacije.	1	2	3	4	5
4. Risa v Sloveniji ni treba ohraniti, ker živi drugod po Evropi.	1	2	3	4	5
5. Ris predstavlja simbol neokrnjene narave.	1	2	3	4	5
6. Prisotnost risa v Sloveniji pozitivno vpliva na turizem.	1	2	3	4	5
7. V gozdu, kjer je prisoten ris, si ne bi upal/a hoditi.	1	2	3	4	5
8. Na območjih, kjer živijo risi v bližini ljudi, so napadi risa na človeka pogosti.	1	2	3	4	5
9. Bojim se, da bi mi prisotnost risa povzročila finančno škodo.	1	2	3	4	5
10. Risi povzročajo nesprejemljivo škodo na domačih živalih.	1	2	3	4	5
11. Na območjih, kjer je ris prisoten blizu pašnikov, so domače živali njegov glavni vir hrane.	1	2	3	4	5
12. Zaradi prisotnosti risa imajo lovci manj priložnosti za lov parkljaste divjadi (srnjadi in jelenjadi).	1	2	3	4	5
13. Ris ima pomembno vlogo pri uravnavanju števila srnjadi.	1	2	3	4	5

14. Populacija risa v Sloveniji je pred izumrtjem.	1	2	3	4	5
15. Populacija risa v Sloveniji je v dobrem stanju.	1	2	3	4	5
16. Nezakonito ubijanje (krivolov) risov je upravičeno.	1	2	3	4	5

Naslednja vprašanja so namenjena vašemu vedenju o risih. Prosimo, da pri vsakem vprašanju obkrožite odgovor, za katerega menite, da je pravilen.

17. Koliko v povprečju tehta odrasel samec risa?

a) Do 10 kg.	d) 30–39 kg.
b) 11–19 kg.	e) 40 ali več kg.
c) 20–29 kg.	f) Ne vem.

18. Dolžina risovega repa je:

a) Daljša od polovice dolžine njegovega trupa.	c) Krajša od četrte dolžine njegovega trupa.
b) Približno enake dolžine kot njegov trup.	d) Ne vem.

19. Večino risove hrane v Sloveniji predstavlja:

a) Prostoživeči parkljarji (srnjad, jelenjad ...).	d) Domače živali.
b) Manjši sesalci (miši, polhi, voluharji).	e) Ne vem.
c) Mrhovina.	

20. Ris je v preteklosti v Sloveniji izumrl, potem pa je bil ponovno naseljen.

- a) Da. b) Ne. c) Ne vem.

21. Kakšen varstveni status ima ris v Sloveniji?

- a) Strogo zaščitena vrsta. c) Status ni urejen.
b) Divjad. d) Ne vem.

22. Odškodnino za škodo, ki jo povzroči ris, plača država.

- a) Da. b) Ne. c) Ne vem

Vprašanje	Se nikakor ne strinjam	Se ne strinjam	Nimam mnenja / ne vem	Se strinjam	Se popolnoma strinjam
23. Parjenje v sorodstvu je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.	1	2	3	4	5
24. Pomanjkanje hrane je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.	1	2	3	4	5
25. Prekomeren lov je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.	1	2	3	4	5
26. Nezakonito ubijanje (krivolov) je glavni razlog za upad številčnosti populacije risa.	1	2	3	4	5

27. Pastirski psi so učinkovit način za zaščito pašnih živali pred risom.	1	2	3	4	5
28. Električne ograje so učinkovit način za zaščito pašnih živali pred risom.	1	2	3	4	5
29. Odvzem risa je učinkovit način za preprečevanje škod v kmetijstvu.	1	2	3	4	5

30. Iz katerih virov informacij dobite največ informacij o risu?

- a) Iz medijev.
- b) Na socialnih omrežjih.
- c) Na spletni strani projekta.
- d) Na projektnih dogodkih.
- e) V živalskem vrtu.
- f) Prek pogovora z lovci/ gozdarji/ biologi.
- g) Drugo: _____

31. Kako verjetno je, da ris napade človeka?

- a) Nikoli.
- b) Malo verjetno.
- c) Nimam mnenja/ne vem.
- d) Verjetno.
- e) Zelo verjetno.

Naslednje trditve se nanašajo na vaše mnenje o upravljanju z risom in ozaveščenosti. Prosimo, da iz ponujenih odgovorov izberete tistega, ki najbolje odraža vase mnenje ali stališče.

Vprašanje	Se nikakor ne strinjam	Se ne strinjam	Nimam mnenja/ne vem	Se strinjam	Se popolnoma strinjam
32. V Sloveniji bi morali povečati število risov.	1	2	3	4	5
33. Zaenkrat je v Sloveniji premalo risov, da bi jih lovili.	1	2	3	4	5
34. Potrebno bi bilo določiti redne kvote za odstrel risa v Sloveniji.	1	2	3	4	5
35. Ris ne sodi v Slovenijo in ga je potrebno iztrebiti.	1	2	3	4	5
36. Podpiram doselitev novih risov v Slovenijo za rešitev populacije.	1	2	3	4	5

PREPOZNAVNOST PROJEKTA

37. Ali ste kdaj slišali za projekt LIFE Lynx?

a) Da.

b) Ne.

c) Ne vem

38. V primeru, da ste na vprašanje 40 odgovorili da, kateri menite, da so cilji projekta LIFE Lynx (možnih je več odgovorov)?

a) Reševanje risje populacije pred izumrtjem z doselitvijo novih risov iz drugih držav.

b) Čezmejno sodelovanje za varovanje skupne populacije risa.

c) Sodelovanje z različnimi deležniki in lokalnimi prebivalci za dolgoročno ohranitev in varovanje risa.

d) Zagotavljanje znanstveno utemeljenih rešitev odločevalcev.

e) Izdelava dokumentarnega filma o risu.

f) Drugo: _____

Zadnja vprašanja se nanašajo na vas. Pomagala nam bodo analizirati rezultate in preveriti kako reprezentativen je izbran vzorec. Prosimo, da odgovorite na vsa vprašanja.

39. Spol:

a) Ženska.

b) Moški.

40. Starost: _____ let.

41. Poštna številka: _____

42. Izobrazba:

a) Nedokončana osnovna šola.

c) Dokončana srednja šola.

b) Dokončana osnovna šola.

d) Univerzitetna izobrazba ali višja.

43. Ali ste lovec?

a) Ne.

b) Da.

44. Če imate v lasti domače živali, katere vrste imate (možnih je več odgovorov)?

a) Ovce.

c) Govedo.

b) Koze.

d) Mačko.

e) Drugo: _____

45. Ali ste član naravovarstvene nevladne organizacije?

a) Da.

b) Ne.

46. Če ste na vprašanje 48. Odgovorili z da, član katere organizacije ste?

47. Ali ste zaposleni na katerem od naslednjih področij (označite vsa področja s katerimi ste povezani)?

a) Varstvo narave in upravljanje z zavarovanimi območji.

b) Upravljanje prostoživečih živali.

c) Gozdarstvo.

d) Nič od naštetega.

48. Ali ste že odgovarjali na podoben vprašalnik o risu in upravljanju z risom konec leta 2019?

a) Da.

b) Ne.

c) Ne vem.

Najlepša hvala za vaše sodelovanje!

Če imate še kakšne dodatne informacije v zvezi s temo vprašalnika, jih prosimo napišite tu:

Projekt sofinancirajo:

REPUBLIC OF SLOVENIA
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT AND SPATIAL PLANNING

euronatur

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

FOND ZA ZAŠTITU OKOLIŠA
I ENERGETSKU UČINKOVITOST

Viri

- Balčiauskas, L., Kazlauskas, M., Randveer, T., 2010. Lynx acceptance in Poland, Lithuania, and Estonia. *Estonian Journal of Ecology*, 59, 52–61.
- Bath, A.J., Olszanska, A., Okarma, H., 2008. From a human dimension perspective, the unknown large carnivore: public attitudes toward Eurasian lynx in Poland. *Human Dimension of Wildlife*, 13, 31–46.
- Boitani, L., Alvarez, F., Anders, O., Andren, H., Avanzinelli, E., Balys, V. et al., 2015. Key actions for Large Carnivore populations in Europe. Report to DG Environment, European Commission, Bruxelles.
- Breitenmoser, U., Breitenmoser-Würsten, C., Okarma, H., Kaphegyi, T., Kaphygyi-Wallmann, U., Ulrich, M., Müller, U.M., 2000. Action Plan for the Conservation of the Eurasian Lynx (*Lynx lynx*) in Europe; Council and Europe Publishing: Strasbourg, France; pp. 1–69.
- Červený, J., Krojerová-Prokešová, J., Kušta, T., Koubek, P., 2019. The change in the attitudes of Czech hunters towards Eurasian lynx: Is poaching restricting lynx population growth? *Journal for Nature Conservation*, 47, 28–37.
- Čop, J., Frković, A., 1998. The re-introduction of the lynx in Slovenia and its present status in Slovenia and Croatia. *Hystrix* 10:65–76.
- Dickman, A., Marchini, S., Manfredo, M., 2013. The human dimension in addressing conflict with large carnivores. *KeyTopics in Conservation Biology*, 2(2016), 110–126.
- Fernández-Gil, A., Cadete da Rocha Pereira, D., Dias Ferreira Pinto, S. M., Di Silvestre, I., 2018. Large Carnivore Management Plans of Protection: Best Practices in EU Member States. Policy department for citizens' rights and constitutional affairs. Directorate general for internal policies of the Union. Committee on Petitions. European Commission: 72 str.
- Gifford, R., Sussman, R., 2012. Environmental attitudes. In *The Oxford Handbook of Environmental and Conservation Psychology*, ed S. Clayton (New York, NY: Oxford University Press), 65–80.
- Jacobs, M., Vaske, J., 2019. Understanding Emotions As Opportunities for and Barriers to Coexistence with Wildlife. In B. Frank, J. Glikman, & S. Marchini (Eds.), *Human–Wildlife Interactions: Turning Conflict into Coexistence* (Conservation Biology, pp. 65–84). Cambridge: Cambridge University Press.
- Johansson, M., Karlsson, J., Pedersen, E., Flykt, A., 2012. Factors governing human fear of brown bear and wolf. *Hum Dimens Wildl* 17:58–74.
- Kaczensky et al., 2012. Status, management and distribution of large carnivores – bear, lynx, wolf & wolverine – in Europe 2. European Commission.
- Karlsson, J., Sjöström, M., 2008. Direct use values and passive use values: implications for conservation of large carnivores. *Biodivers Conserv* 17, 883–891.
- Kos, I., Koren, I., Potočnik, H., Krofel, M., 2012. Status and distribution of Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in Slovenia from 2005 to 2009. *Acta Biologica Slovenica* 55: 49–63.
- Kos, I., Potočnik, H., Skrbinšek, T., Skrbinšek Majič, A., Jonožovič, M., Krofel, M., 2004. Ris v Sloveniji: strokovna izhodišča za varstvo in upravljanje. Biotechnical Faculty, University of Ljubljana, Ljubljana, Slovenia.

- Krofel, M., Skrbinšek, T., Kljun, F., Potočnik, H., Kos, I., 2009. The killing technique of Eurasian lynx. *Belgium journal of Zoology*, 139, 79-80.
- Lescureux, N., Linnell, J., Mustafa, S., Melovski, D., Stojanov, A., Ivanov, G., Avukatov, V., von Arx, M., Breitenmoser, U. (2011). Fear of the unknown: Local knowledge and perceptions of the Eurasian lynx *Lynx lynx* in western Macedonia. *Oryx*, 45(4), 600-607.
- Linnell, J., Andersen, R., Kvam, T. et al, 2001. Home Range Size and Choice of Management Strategy for *Lynx* in Scandinavia. *Environmental Management* 27, 869–879.
- Liukkonen, T., Mykrä, S., Bisi, J., Kurki, S., 2009. Conflicts and compromises in lynx *Lynx lynx* conservation and management in Finland. *Wildlife Biology*, 15, 165-174.
- Majić Skrbinšek, A., 2008. Stališče širše javnosti in lovcev do risa. Opisna analiza rezultatov anketne raziskave. Izdelano v okviru Interreg IIIA, projekt DinaRis.
- Manfredo, M.J., Dayer, A. A., 2004. Concepts for exploring the social aspects of human–wildlife conflict in a global context. *Human Dimensions of Wildlife*, 9, 1–20.
- Mavec, M., Majić Skrbinšek, A., Skrbinšek, T., 2020. Odnos slovenske javnosti in interesnih skupin do risa in upravljanja z njim. Akcija A.7 projekta Reševanje risa v Dinaridih in jugovzhodnih Alpah pred izumrtjem. Izdelano v okviru projekta LIFE Lynx.
- Olson, J. M., Maio, G. R., 2003. Attitudes in social behavior. In T. Millon & M. J. Lerner (Eds.), *Handbook of psychology: Personality and social psychology*, Vol. 5, pp. 299–325). John Wiley & Sons, Inc..
- Reinhardt, I., Kluth, G., Nowak, C., Szentiks, C. A., Krone, O., Ansorge, H., Mueller, T. 2019. Military training areas facilitate the recolonization of wolves in Germany. *Conservation Letters*, 12, e12635.
- Røskaft, E., Händel, B.F., Bjerke, T.K., Kaltenborn, B.P., 2007. Human attitudes towards large carnivores in Norway. *Wildlife Biology* 13: 172–185.
- Santini, L., Boitani, L., Maiorano, L., Rondinini, C., 2016. Effectiveness of Protected Areas in Conserving Large Carnivores in Europe. In: *Protected Areas*. John Wiley & Sons, Ltd, pp 122–133.
- Sindičić, M., Polanc, P., Gomerčić, T., Jelenčić, M., Huber, D., Trontelj, P., Skrbinšek, T., 2013. Genetic data confirm critical status of the reintroduced Dinaric population of Eurasian lynx. *Conservation Genetics* 14:1009–1018.
- Sjölander-Lindqvist, A., Johansson, M., Sandström, C., 2015. Individual and collective responses to large carnivore management: the roles of trust representation knowledge spheres communication and leadership. *Wildl Biol* 21:175–185.
- Skogen, K., 2001. Who's afraid of the big, bad wolf? Young people's responses to the conflicts over large carnivores in Eastern Norway. *Rural Sociology*, 66: 203–226.
- Trajče, A., Ivanov, G., Keçi, E., Majić, A., Melovski, D., Mersini, K., Mustafa, S., Skrbinšek, T., Stojanov, A., Todorovska, A., von Arx, M., Linnell, J.D.C., 2019. All carnivores are not equal in the rural people's view. Should we develop conservation plans for functional guilds or individual species in the face of

conflicts? *Glob. Ecol. Conserv.*, 19 (2019), Article e00677.

Treves, A., Naughton-Treves, L., Shelley, V., 2013. Longitudinal analysis of attitudes toward wolves. *Conservation Biology*, 27: 315–323.

Vaske, J., Pallazza, S., Miller, C., Williams, B., 2021. Attitudes, emotions, and acceptance of wolf management in Illinois. *Human Dimensions of Wildlife*. 1-12.

Zeiler, H., Zedrosser, A., Bath, A., 1999. Attitudes of Austrian hunters and Vienna residents toward bear and lynx in Austria. *Ursus* 11: 193-200.

Zimmermann, B., Wabakken, P., Dötterer, M., 2001. Human-carnivore interactions in Norway: How does the re-appearance of large carnivore affect people's attitudes and levels of fear? *Forest, Snow, Landscape Research*, 76, 137-153.